

Iturria: *Ipui onak*, Bizenta Antonia Mogel (Maite Iribarren edizioa).
Euskal Editoreen Elkarte, 1992.

Klasikoen Gordailuan:
<http://klasikoak.armiarma.com/idazlanak/M/MogelBIpuionak.htm>

Klasikoen Gordailuak egindako lanak oro dominio publikokoak dira,
eta, Jabetza Intelektualaren Legearen arabera jatorrizko idazlanak
bestelako eskubiderik ez baleuka, nahi bezala erreproduzi daitezke.

IPUI ONAK

Bizenta Mogel

Don Viktor Munibe ta Arangurengori

Osasuna, pakea, ta urte luzeak

Nere zalduntxo: Artu ditudan ezkeroko gogoak argitara emateko *Ipui onen* liburuxo bat, erabaki bear nuan nori bere eskintza egin. Buruari neke gogor ta gogaitkarririk eman gabe, nori asmatzen, zu izan bear zina, nik artu bear nuena. Ipuioak atera nai ditut gaztetxo, ta nekazari-entzat, edo Bizkaian esan oi dan bezela, nekezaleentzat. Zure urte labur-entzat gaztetxoaren artean ipintzen zaituzte. Nai banu agertu zure andikitasuna jatorriz, ta zure Asaba jaunaren argitasuna goi goi ipiñi, erraz izango nuke aitatzaz bakarrik Munibeak, Idiakezak, Ugarteak, Aranzibia, Sasiolak, Arizagak, Arangurenak, Alabak, ta onelako beste izen eder ezagutuak non nai. Zure Asaben artean arkituko nituke, Loiolakoak ere, ta alkartzan, ta odoltzen zerala lurreko lau alde, ta zeruan ere ezagutua dan San Ignazioekin. Au ala da; baña itz alperrak dira onelakoak zuretzat. Nekazari baten semetxo bati egingo diozu zuk agur ain gozoa, nola Errege batenari, ta orobat da zuretzat abarkadun mutiltxo nola, zapata bitxituz estalia.

Badakit jatorriz bezela dakartzula nekazari asko nai izatea, ta arpegi gozatsua erakustea. Ezagutu zutenak izen oneko zure Aita-Aita Jaun D. Xabier Maria Munibe ta Idiakezko, ez daukate azturik bere lautasuna nekazari guzientzat; nola ematen zioen eskua estu estu, ta laztantazuek baserritarrai. Zenbat bere errenterok esan oi zuten: «Ez degu inor, gure nagusiak baño agur gozoagorik egiten digunik!». Bere atsegin guzia zan jakitea ondo bizi zerala bere errenterok, ta gogoan zerabilen, oen izerdiak diru guziek baño geiagora igoten zuela. Onegatik zuten ain maite, ta ez zuen gutxiago irabazi alde onetatik bere izen ona zabaltzeko, bere jakituria ta beste doai andietatik baño.

Berriz zure Aita jaun, ta nere ongille D. Antonio Maria Munibekoa bularretik bezela dakar nekazarien maitetasuna. Zein sarri enzun oi dan Markinan, ta bere inguruetan, Konde Peñafloredakoak baserritarrai egiten dioen, agur ederra! Bestetik? ez da bizi bere borondatez, ta auke-ra osoz baserritar eginda bezela? Bai: Erri andietako ospe, iskanbilla, ta kateatasunak baño naiago du Munibeko Jauregi baserrituan lauki egunak igarotzea, andi-usaiak alde batera largarik, o nere zalduntxoak jostatzen da zurekin, ta zure arreba, ta bere alaba biekin; jolasez bezela, agiraka, mukertasun, ta zigor gabe erakasten dizutela irakurten, ta izkribitzen. Zein ikusteko ederra azitegi, ta ikasleku eginda Munibeko Etxea., ta zure arrebatxo Maria Pilar, ta Maria Karmengo Amandrearen aldamenean berai ditzazken esku-bearretan.

Berriz, nolakoa zure poza ekustean txaltxoak jostatzen zelaian, izutu ta gogaitik egin gabe enzuten dituzunean idi, ta beien orroak? Bil-dotsak dabilzanean parlanzuan, nolako farra gozoak? Zoazenean gaz-tañadietara, ta arkitzean perretxikuak, nolako pozarekin ez zoaz Aita jaun-nari esatera, topatu ditut *urdim* eder bat, ta *urritx* bi bareak jan gabeak? Au bai dala bizitza kategabe, ta erri andietako lotutasun, edo labañkeriarik ez duena!

Orain bada, zu zera guziz Ipui-zalea. Aua zabalik enzuten egoten zera aspertu gabe Aita jaunak kontatzen dizkitzunean. Leiatzen zera zeu ere buruz ikasten, ta besteai gero kontatzen. Berriz euskera egiten dezu, dala Giputzen, dala Bizkaitarren gisan. Guzira zaude egiña. Beraz alde guzietatik zor nizun zuri liburu onen eskintza, edo presente labur au. Arkituko dezu kanta gaitzat katu eizariaren Ipui zortzikoan berariz ipiña. Badezu nork zortziko berri bat soñuan atera, ta irutzen bazera zere arreba gaztetxo aitatu ditudanekin, zein ederki irtengo duen katua-ren zortzikoak. Aita jaunak biolinarekin laguntzen dizutela. Arzazu bada nere borondate onaren agermena, ta gelditzen da zure agindura, zure eskutxoai muñ egin naiz.

Bizenta Antonia Mogel ta Elgezabal

IRAKURLE EUSKALDUNARI

Badakit, enzunaz beste gabe, neskatx gazte baten izena dagoala itxatsirik liburutxo onen aurkean, jardungo dutela siñuka ez gutxik, diotela beren artean, iñoren lumaz janzi nai duela bela-txikiak; au da, besten bearrak artu nai ditudala neretzat: ez dagokiola neskatxa bati bururik ausitza liburugiñen: asko duela gorua, naiz jostorratza zuzen erabiltzea. Nola nik siniserazoko diet askori, euskeratu ditudala erdaldun jakitunak argiratu dituzten Ipuiak? Nolako arrotasuna berriz latinezko itzkuntzarekin liburu onen asmoa agertzea? Orretarako bear litzake jakitea Euskera, Gaztelania, eta Latinezko iru izkuntzak. Zein gauza sinisgaitza neskatxa bategan!

Naiz sinistu, naiz ez, esan bear det, gaztetxoa nintzala irakurri ta azaldu oi nituela Fedroren latinezko ipuiak; artu oi nuela atsegin guziz andia enzunaz Txakur, Otso, Aizeri, Ollar..., Abere, Lauoñeko, ta Egaz-tien itzketa alkarren artekoak. Zortzi urte nituenean ekusirik nere neba, edo anaia ikasten asi zala gure Osabarekin Latinezko izkerea, jarri zitza-tan buruan ikasi bear nuela nik ere. Ala, buruari neke gogorrik eman gabe, loari bere orduak emanda, ta zigor zaurigarriaren beldurrik ez nuela, jolasez bezela, irten nuen nere asmoarekin, Virgilioren itzneurtu, ta apainduetan gozatzen nintzala. Edozeñek daki Esoporen Ipui latinez, ta itz lotu gabeetan daudenak, errazagoak dirala aditzen, Fedro, ta Virgi-lioren itz lotuak baño.

Umeago nintzanean berriz enzun oi nituen, zoro zororik, ta pozez erotuta, atso ipuiak. Sinisten nituen egia andi batzuek bezela, Peru, ta Mariaren ipui farragarri, ta sustrai gabeak: enzunak enzunda ere, aspertu ezin nintzan; ta, pakerik ematen ez nien atso gaixoai berriz eta berriz esateko alako ipuiak. Au da aur guzien gaitza, edo zorasuna. Orain bada, ondorik, ta ondorengo onik ez zekarten ipui eroak anbat atsegin ematen bazidaten, nere adinaren argiabarretan sartu baño leenago, zenbat ez-tutuko ez zan nere biotza irakurri nituenean gerora ipui onak? Lenengoan enzuten nituen algaraz, ta pozez Aizeriaren asmo, gaiztakeria, ta askoja-kiñak; bere berriketa, ta jardunak. Baña azkenean irakurriak ipuiaren atekizun, ta ondoren ederra, ta nekusanean, oskol, edo azal zatarrak ausirik, barruan zegoan mami gozoa, oroitzen ninzan erle dontsuaz; zeñek lora, eder ez diradenetatik ere, atera oi duen ez-tia, ta egin gero erlaunzean abaraska, edo abao aurtxoan ezpañak gozatzen dituztenak.

Deritzat enzuten nagoala mutiltxo, neskatxatxo, ta nekazari askoren farra, ta algara gozoak irakurri, edo aituz Ipoui oek; ta nola geroenean ixildu ta arrituta bezela geldituko diran Ipuiaren ondoren adigarriak eku-sirik. Nork esan zezakean —esango dute— zertara jo bear zuten Ipui farra eragitekoak? Zein ederki adierazoten duten estalki ederren azpian, andikiak, txikikiak, ta jakintsuak berak ikasi bear dituzten, onak izateko, bideak!

Esan oi dute erorik nekazari batzuek, anziñako egunetan itzketan zekitela txakur, katu, aizeri, otso, ardi, ta ipuietan ateratzen diran abere, naiz egaztiak. Baña gutxi dira ain eroak. Laster igarriko dioe adartxoetan dagoala fruta; ta oni oratu bear zaiola, adartxoa baztertuta. Azkeneron z dauden Ipui itzneurtuko, edo bersodunak, ez dira nereak, ta bai nere Osaba zerbait ezagunari artubak:

Aitu diot ondo dakian bati, Ipui oek izango dirala guziz onak aztue-razotzeko Nekazarien etxeetatik Ipui oker, ta zatarrak, nola sagar ede-rrak, ta diru berdiñean saltzen daudenean, baztertu ta saldu ezinda gel-ditzen diran sagar miñ ta motelak. Nork txori gerezi txatarrai begiratzen dioe dauzkanean eskubatera gerezi anpollak?

Deritzat ez dala aztutzeko kontua Euskararen edertasuna, abere, ganadu, ta egaztien izenetan. Ez dira naski izen uts nola naiko, ta niaz beste gabe asmatuak Erdaldunik geienen gisakoak.

Goazen ekustera zer esan nai duen izen bakoitzak, ixildu ditezen Euskarari gaizki begiratzen dioenak, ta erderatuko ditut.

Aizeria. Raposo. Aire pestífero ó maligno.

Su-gea. Culebra. Sin fuego, ó el frío.

Zein ederki esan zan: *Frigidus... latet anguis in herba.*

Muskerra. Lagarto. El esquivo de *musu okerra.*

Otsoa, Oitsoa. Lobo. El de los altos, ó montañés.

Artza. Oso. El de mucha ó gran garra.

Kata-motza. Tigre basto. Gato serio ó respetable.

Zakurra. Perro grande. De fuerte ladrado.

Txakurra. Perro menor. Ladradorcillo.

Ez da orobat *zauka*, nola *txauka* egitea: lenengoa da andiena, biga-rrena txikiena. Zakurrak esan nai du *zaukorra*, ladrador, ó *zauka urrean* duena.

Basaurdea. Jabalí. Puerco montés.

Oj-loa. Gallina. Sueño en alto.

Oillarra. Gallo. El macho de las gallinas.

Katua. Gato. El de las cadenas, ó humeado.

Ardia. Oveja. Pastador de hierba.

Auntza. Cabra. Boca fétida, ó malhechora.

Akerra. Cabrón. Boca torcida, ó mala.

Erlea. Abeja. Poblador, ó hacedor de pueblo, de *Erri-egillea.*

Erbia. Liebre. Doble cojera, de *erren-bi.*

Lukia. Raposo. El encavernado, ó enterrado en cueva.

Mozzilloa. Mochuelo. Gallina seria ó mocha. La voz *mozza* es equívoca.

Ontza. Buho. Todo bueno, ó que no daña.

Ep-erra. Perdiz. De hermoso corte, ó tal vez zarpa hermosa, de *erpe-ederra.*

Galeperra. Codorniz. Perdiz de los trigales.

Ollagorra. Becada. Gallina sorda.

Mingorra. Becacín. De lengua muda.

Mirna. Milano. Hila delgado... astuto.

Gabilaia. Gavilán. Vuela buscando, de ega-billa.

Astoa. Asno. De paso lento, de *asti doa.*

Zaldia. Caballo. El aficionado al grano, ó el fuerte.

Zamaria. Cabalgadura. Cargador.

Zezena. Toro. El erguido.

Beeia. Vaca. Cabizbajo, ó la abajada.

Igela. Rana. Nadador.

Ugarasina. Rana. Nadador vocinglero.

Erroia, Beha. Cuervos. De lo alto y bajo.

Bela mota bi dira, bata beti goietan dabillena, inoiz sorobeetara jetsi gabe, ta bestea jetsi oi dana. Lenbizikoai deitzen zaizte *Erroiak*, bigarre-nai *Beleak*. Ala dira ezagunak izenekin Bizkaian.

Zapoa. Sapo. El zambo, ancho, ó aplastado. De aquí *zapaldu*.

Zer geiago esan diteke, zorri, arkakusu, ta tximitxa zitalal ere badi-tuzte izen azaldariak.

Zorria. Piojo. Deuda, ó tributo. Lo es de nuestra miserable naturaleza.

Arkakutsua. Pulga. Insecto ensuciador.

Tximitxa. Pellizcador.

Ez ziran oek igarotzekoak ipuien liburuan.

Largatzen ditut azaldatu gabe beste izen asko. Au berau gertatzen da belarretan. Nere Osaba jauna, ta besteekin ere leiatu, edo dentatu naiz onelako izenazaldatze, edo erdera usaian, ethimologietan. Obe ez ote da, emakumea banaiz ere, igarotzea orduak onetan zer *janzji-berri* dan gora ta beera aitatzen baño? Jakiteak ez du eragozten birtute andi batera igotze-ko. Santa Florentina, Santa Paula, Santa Brigida, ta beste Santa batzuek,

emanak ziran liburuetara. Baziakien latin ez eze, geiago ere; ez, egiaz, egaatzeko arrotasunez, ta jakin nai utsez, ta bai bideak artzeko Jaungoikoagana. Arbezate bada Euskaldunak, neskatxa gazte baten emaitza, edo presente au. Gauza onik badago, esan dezatela ññorena dala, ez nerea; okerrrik badakuste egotzi nere gañera; berdin arteak ez du emango sagarrrik. Agur onenbesterekin.

IPUI 1 Otsoa ta Bildotsa

Otsoa ta Bildotsa eldu ziran bakoitza bere aldetik ibai batera ura edateko asmoz. Otsoa asi zan edaten goiko aldetik, ta bildotsa uraz beetik...

Otsoak ekusirik asi zala ura edaten, diotsa:

—Zergatik loitu didazu ura ni edaten nengoan artean?

Bildotsak eranzun zion pakez:

—Nola diozu or, zure aldetik badator Ibaiko ura ni nagoan beeko aldera?

Otso gaiztoak ez en zuna eginik Bildotsaren arrazoi eder, ixilgarriari, esaten dio:

—Zergatik lotsa galtzen didazu? Zergatik niri gaizki esan? Ori da Nagusiago bati bidegabe andia egitea.

Bildotsak diotsa:

—Ez dizut nik lotsarik galdu, ez gaizkirik esan.

Orduan bekoki tximurtu, ta begirada aserratu batekin esaten dio Otsoak:

—Sei illa bete dira zure Gurasoak egin zidala beste onenbeste.

—Nola izan diteke ori —diotsa Bildotsak— geroago jaioa banaiz? Zeri ta zertara dator ori asmatzea?

—Dan bezela dala, zuk galdu didazu nere lartegia belarra janaz —esaten dio Otsoak.

Bildotsak berriz:

—Nola ori ere, ortzak irten ez badidate? Nola jan belarra oi uts ta samurrekin?

Ez zedukanean Otsoak zer eranzun arrazoi ain argiei, estalkiak kendurik, diotsa:

—Berritxu zitala, ez dakit zer esan; bai ordea aragi zalea naizala, zure aragia bigun ta samurra dala, ta zurearekin apaldu bear dedala.

Au esanda, arrapatu, ta sabeleratu zuen.

Ipui onek esan nai du gaizto asmatzallen artean egiak ez duela lekurik; indarrak bakarrik agintzen duela. Zenbat onelako Otso? Asko dira biotz gogorrekoak; diru goseak darabiltza aitzakia, ta esesio billa, edateko Nekazari argalaren odol, edo bearra. Onegatik:

*Egia idukizazu gauza alpertzat
Gaisto asmodun, ta asto jakiñentzat.*

IPUI 2 Zakurra ta Ardia

Zakur batek eskatu zion asmo gaiztoz ta gezurrez Ardi gaixo bati ogi zati bat, esanaz, berak lenago prestatu ziola. Ukutzen zion egiaz Ardi indargabeak, esaten ziola:

—Noiz ta non eman zinidan niri zuk ogi gauzarik?

Jaiki zan auzi gogor bat. Agertu ziran bata ta bestea Agintari baten aurrera. Zakurrak esaten du:

—Nik on egingo det nere esana siniste osoa eman bear zaien jende prestu, ta dakienekin igaro zana.

Agintariak dio:

—Ondo itzegin dezu, Zakur erritarra.

Zuzendu zan au ixiltxorik billatzera Testigu, edo Agiritzalletzat Otsoa, Arranoa ta Mirua. Oekin, alkar aiturik, joan zan Agintariaren aurrera, ta diotsa Zakurrak:

Ona emen aitzakia gabeko, ta lotsa andiko Testiguak; oek dakite zer igaro dan. Esan dezatela.

Galdetu zion lenen Otsoari, egia zan edo ez, Zakurrak eman ziola ogia Ardiari.

—Bai —eranzun zuen Otsoak— neuk dakit eman ziola aurrez, ta prestatzez, gero beste anbeste biurtzeko zorrez.

Arranoak esan zuen:

—Ala da; eta, nola uka lezake Ardi gezurtiak? Milla birao egingo ditut bear bada. Irentsi nazatela Katamotzak, ala ez bada.

Miruak irten zuen esanaz, Otsoak, eta Arranoak egia ziotela; ta berak zekusala, bere begi argien aurrean prestatu ziola Zakur prestuak ogia Ardi zital ukatzen zuenari.

Ardi gaixoak zer egin? Nola arpegia agertu etsai bere aragi zaleen esanak gezurtatzeko? Txist bat egitera aizartu ez zan. Orduan Agintariak eman zuen Autu au:

«Zakurrak on egin duelako bere esana Agertzalle, edo testigu zuzen, ta lotsa andikoekin, ta Ardiak ezin duelako, gezurra diotela agertu, nola ixil egotea dan bestetik aitortzea, agintzen da biurtu degiola Ardiak Zakurrari prestatu zion ogia; ezagutua izan didilla Zakurra egia zaletzat, ta Ardiak paga ditzala egin diran kostu guziak».

Ez zedukan Ardi gaixoak zuriko erre bat ere. Beldurrez ebaki erazo zuen bere illea neguaren erraia bazan ere; partidu zan Artillea Agintari, Zakur, Otso, Arrano, ta Miruaren artean negu gogor bat otzez igaro bear zuela Ardiak.

Ipui onek esan nai du, gizon gaizto, askotako, ta indartsuak billatzen dituztela beren gisako lagunak, ta egin kalte asko argal, oben ganeko, ta itz egiñaz gaizkiago irtengo duteenetan; larga oi dituztela larru utsean, ta gorrian berak ederki janzitzeko. Obe dala auzirik artu gabe lenengotik eskatzen diotena ematea, geroenean kostu guziekin ematea baño. Ardiak eraman balu aurrera auzia beste Agintari Nagusiago batengana, ez ziran bere ille guziekin paketuko bere etsaiak. Aragi zaleak izanik, eramango zuten mamia bera, ille ta guzi. Ikasi bear da Ipui onekin ebakitzen auziak mugonez, beranduagora larga gabe. Obe da bear orduan esku atz bat ebaki, gero eskutur guzia baño.

Auzi zalea, etxe ondartzallea.

IPUI 3

Txakurra ta aragi zatia

Txakur batek bere aoan aragi zati bat zedukala, igaro nai izan zuen Ibaia batetik bestera. Igerian zijoala, ekusi zuen uretan aoan zeraman okela zatiaren keriza, ta begitandu zitzaion zala benetako aragia. Damu ematen zion ez arrapatzea; ta azturik aoan zeramanaz, murgildu edo mus eginik uretan, dendatu zan arrapatzera. Idiki zuen orretarako aoa; erori zitzaion aoan zedukan aragia; keriz utsari kolpe egin da, ez zuen ezer atera, ta galdu zuen berea. Abiatu zan amorruz esaten, zerk erabilli nau geiagoren billa? Zori gaiztoan galdu det nerea.

Ipui onek esan nai du pakean gorde bear degula garbiro deguna. Galdu oi dala bide onez dagoana, geiegi iduki naiz. Obe dala, esan oi dan bezela, etxaxori, edo kurro bat eskuan, Arrano egatua baño; Guzia billatzea dala guzia galtzea; bakoitzak eutsi bear diola bereari, ta larga iñorenari.

IPUI 4

Leoia, Beia, Auntza ta Ardia

Esop. Fab. IV.

Andi ta txikien arteko partilla, ez da inoiz berdiña. Ala da esana, ta ala izana, erakasten digun bezela Ipui eder onek.

Beia, Auntza, ta Ardia alkartu ta lagundu ziran bein Leoi batekin eizan arrapatzen zana alkarren artean partiltzeko. Basoan zebiltzala, arrapatu zuten Basauntz bat.

—Lau gera —esan zuten Leoiez beste irurak— ta laurdendu bear degu Basauntzau.

Geldi, geldi, dio Leoiak:

—Naiz ni Abere guzien Buru, ta Nagusia; lauren bat zor zait alde onetatik; bigarren laurena ere neuri dagokit, naizalako sendoena; irugarrena ezin iñork kenduko dit zuek baño ariñago ebilli naizalako, ta ni gatik izan ez balitza, iges egingo zizuten Basauntz onek; laugarrenari ikutzen dionak, jakin bearko du, izango nauela ni bere etsaia.

Beldurrak ixildu zituen beste irurak, ta ikasi zuten urrengorako ez laguntzea, ez burua bat egitea Leoi sendo ta arroarekin.

Ipui onek erakasten dioe gizon argal, me, ta nekazari, ez burua bat egitea beren artu emanetan berak baño andiagoeekin, oek badira arroak, eskojakin, ta okerrak. Nekea izango da argalentsat; irabazia sendo dirudunentsat. Oek gizenduko dira, nekazaria argaltzen dan denporan.

*Laguntzat arxazu bardiña;
Andiagoo izango da kaltegiña.
Naibadezu igo goregi,
Jetsi bearko dezun beregi.*

IPUI 5 Otsoa ta Kurulloa

Zegoan bein, sarri bezela, Otsoa aragia jaten, ta katigatu zitzaion ezurra eztaarran. Ito ezinik zegoala ikusi zuen zorionez Kurulloa.

—Atoz ona —diotsa Otsoak— lagun zakizkit arren. Zuk dezu lepo luzea igaroko dezu mokoa nere eztarriraño; ta ala aterako didazu gatigatu zatan ezurra. Ori egiten badidazu, ez naiz inoiz aztuko; izango naitzatzu eskertsu ta ongiña; ezagutuko det zuri zorko dizudala nere bizitza; izango gera adiskide biok, ta nere bearrean jartzen bazera, lagunduko dizut beti, baita eman ere bearsari, edo aloger ona.

Sinistu zituen Kurulloak Otsoaren eskintza, nora ezean, edo ezin bestez egin ziozkanak. Zabaldu zuan Otsoak aoa; sartu zion Kurulloak bere mokoa eztarriraño, ta atera zion ezurra. Onenbesterekin gelditu zan Otsoa gaitz gabe, ta osasun onean. Kurulloak esaten dio:

—Eman egidazu nere bearsari, edo agindu didazun alogera.

Otsoak ekusi zuenean burua sendaturik, ta irriskutik irtenda, eran-zuten dio:

—Ez zera lotsa niri alogera eskatzeaz? Zure bizitza egon da nere ortzetan; oek estutu banitu nik, zure lepo luzea nere aoan zegoanean, zer izango zan zuzaz? Eskerrak eman zaizkidatzu nere on egiña gatik. Nai izan banu, nere sabelean egongo ziñan orain, ta zaude bizirik nere onegitasunez, ta urrengoan gorde ezazu burua onelako irriskutik.

Onenbesterekin ixildu zuen Kurulloa Otso eskergabeak. Au da eman zion bearsaria.

*Gaiñtoak ez dakite egiten onik,
Ematen ere ez inñori eskerrik.*

IPUI 6 Gizona ta Sugea

Neguaren erraian otz gogorren artean, izozturik zeudela bazterrak, Gizon errukior ta biotz biguñeko batek artu zuen etxean Sugea; palagatzen zuen alegiñez; ematen zion eznea, ta sukaldeko zokondo berotu zidin. Eldu zan Udaberria, ta nola ondo bizi az gizen du zan Sugea, azi zitzaion mistoa, edo benenoa, ta jaikizan usikitzeko Gizon bere ongilleari. Aserratu zitzaion oni; artu zuen makilla bat, ta diotsa:

—Ortikan emendik; zoaz nere etxetik urruti, esker gaiñtoko ori. Zer? Nik errukirik andienarekin eman, negua ondo igarotzeko, toki ezin ohea; jangarritzat eznea, berotegitza sukalde bazterra, ta gizen gizen eginda, premia igarota, gaitz egin niri? Illko zaitut bertan bereala irteten ez badezu nere etxetik.

Bai berriz. Ixiltxorik irten bearrean gaiñki egin naiaz damutu ta, jasotzen du burua, ateratzen du eztena, ta sartu nai zion bere ongilleari.

*Gaiñtoari egiten zaión mesedea,
Egillearentzat da kaltea.*

Ez du onek esan nai Kristauak gaiñki egingo duela on egiñaz bere etsai lurrekoari. Jesu-Kristok agintzen digu erantzuteko guk on egiñekin, gaiñki nai, edo egin digutenai; eskatzeko Aita Zerukoari berak gatik; maite izateko biotzez, izan gaitezen bere umeak, ekusirik nola erorten diran euri lurraren ongarriak, gaiñtoen ta onen soroetara. Anziñako esana da, «egin ondo edozeñi, begiratu gabe nori». Ipuiak bakarrik esan nai du, nolakoak diran gaiñto asko; zein esker galdukoak; nola ezagutzarik ez duten egiten zaitzen mesedeak gatik.

IPUI 7

Etxeko, eta Kanpoko Saguak

Erri-etxe eder baten bizi zan Saguak irten zuen bein kanpora, jakin nairik zer igarotzen zan zelai ta basoetan. Aurkitu zuen beste Sagu bat inoiz Errian sartu gabea, ta basoan beti azia. Ondo egonak alkarri emanik, diotsa kanpokoak:

—Nere lagun berria, atoz nerekin nere etxe, edo bizi lekura.

Eskerrak emanik Erri Saguak, jarraitu zion Basotarrari. Ipiñi zion onek bazkari baso gisakoa. Agertu ziran maira aritz aleak, intxaurrak, uurrak, mispillak, txermenak, aranak, sagarrak, ta zer ez?

—Adiskidea —esaten dio Erriko Saguak— janaria ugari dezu, baña guzia otza, ta sabela indartzen ez duena. Atoz orain nerekin Erri barruko Etxe aberats, edo Jauregi eder batera, non bizi naizan nere era guzietara, ta emango dizkitzut janari gozatsuagoak, koipe ta ezitia, urdai ta gaztaia, lukaika, zezina, gozoak... ta zer ez? Andiki bat naiz zure aldean.

Berriketari sinistea eman da, joan zan Baso Sagua Errikoarekin. Sartu ziran Etxe andi baten. Etxekoak darama dispensa edo jantokira, ta erakusten diozka an agindu ziozkanak. Bizarrak koipoetu, ta musuak ezituz ebiltzala jaaten, orra non onik onenean sartzen zaien Katu lodi ta arre bat. Etxeko Saguak artu zuen igesa, gorde zuen burua zulo eza-gutueta. Basotarra ikaraturik zegoan, zer egin ez zekiala; artzen du iges bidea, jarraitzen dio Katuak, ikutzen dio zerbait atzaparrakin, baña zorionez ez zuen arrapatu. Irten zuenean Katuak, biurtu zan Etxekoa Basokoaren billa, ta arkitu zuen odola zeriola lepotik, ta beldurrez erdi illik. Esaten dio Etxekoak:

—Nola nik bezela iges egin ez dezu Katuaren keriza ekusi orduko? Kontu bada urrengorako.

Abiatzen dira berriz jaaten; ta onik onenean enzuten da ate giltzen otsa; iges egin zuen laster Etxekoak; Basokoak zegoan eltze, edo lapiko koipea zeukan baten. Aizartu ezinik irtetzen, egon zan an bazterturik. Giltzera Neskatxa ebilli zan batetik ta bestera gauzeen billa, ta zorionez ez zan eldu Basokoa zegoan onzira, ta irten zuen. Biurtu zan Etxekoa jantokira, ta esaten dio Basotarrari:

—Ez nizun nik esan irtetzeko, ta iges egiteko bereala? Ni naiz Soldau zar urteak igaro ditudana onelako irriskueta.

—Adiskidea —diotsa Basotarrak—, zuretzat janari gozoak, aberats, ta andi etxeokoa. Ai nere mendi laztana! Zeinbat zeran ohea! Ez dezu an Katurik, ez giltzera Andrarik. Jaten det nere basoan ezereen beldur gabe. Zaude, zaude, zu emen bizarrak koipetzen, beti auzitan bezela Katu, ta Etxekoakin. Agur; banoa ni nere Basora.

Ipui onek, zenbat gauza on erakasten ote digu? Bakoitza paketu bear da duiduiari, ta duenaz. Igo nai duenak andi gauzen billa, edo leku goratura, buruko zorabio bat da asko bea jo ta bizitza galtzeko. Beldur ta kezka gabeko bizitza paketsua ohea da, betiko irrisku, ta ikaran egotea baño. Ez da inoiz zorionekoa aberats, ta asko duena, pake ta atsekabarik ezak iges egin badio. Nekazari Basotarren sabela beteago dago arto, kastaña, sagar, ta tupin azadunekin, andiki bat eper, ollagor, ta ollanda samurrekin baño, onek osasunik, edo pakerik ez du, ta ark bai.

Obe da gitxi iduki, ta pakea;

Ondasun askok dakar ikaria.

IPUI 8 Arranoa ta Aizeria

Arranoak arrapatu ziozkan bein Aizeriari lurzillo edo leiza baten zeuzkan umeak. Ekusirik Aizeri asko jakiñak egin ezingo ziola gaitzik Arranoari, jarraitu zion negarrez, ta diotsa palaguz:

—Egazti beste guzien Errege zerana, errukitu zaitze niaz; biur bear dizkidatzu nere umeak. Zertarako guraso bati emango diozu onelako atsakabea?

Eranzun zion Arranoak:

—Ago ixillik lapur zital ori. Zenbat alditan arrapatu diozkak Olla lokatuari bere txitatxoak bigundu gabe gurasoaren negarrekin? Inork ekusi ezin au kirastu gaizto ori.

Ala Arranoak eraman zituan Aizerikumeak bere abiara, jaten emateko Arranokumeak Aizeri askotakoak asmatu zuen su ematea Arranoaren umeak zeuden arbolari. Ekarri zituan lastoa, lar igarra, ta sua. Iriziki zituenan erregarriak, igoten zuen keak gora, jaiki zan garra. Ekusirik Arranoak erre bear zutela bere umeak abia ta guzi, esaten dio:

—Aizeri oker ta asmaria; garaitu nauzu zere asko jakiñarekin; itzeli egizu sua, ta emango dizkitzut zere umeak.

Ala biurtu ziozkan kalte gabe, erakasten zuela, geiago balio duela sarri asko jakiñ, ta aizartua izateak, indartsu, ta sendoa izateak baño.

*Daudenak toki goietan
Error ditezke beera;
Arrotu bear ez gera
Zori ordu onetan.*

IPUI 9 Belea ta Aizeria

Itz labañetan gelditzen diranak, lotsatuak irtengo dute. Ona zer dion Ipuiak.

Bela batek ostu zuen bein leio batetik gaztaia, ta eraman zuen arbolaren gañera. Bazekusen Aizeriak, ta adurra zerion ezpañetati gaztaia jan naiaz. Zerbait ateratzeko asmoz esaten dio arbolaperik.

—O Egazti ederra. Ez dago zure berdiñik egodunen artean. Zure belztasuna argi egiten du. Zenbat eta zarrago, anbat eta ederrago. Eta nor zu baño egiñagorik korputz itxuran? Baziña beste txori soñulariak bezelakoa, kantatuko bazendu Birigarro batek beste, guziak garaituko zinituke.

Arroturik Bela eroa Aizeri askotako aren erausi labañekin, erakusteko bazekiela berak ere Birigarroak adiña soñua jotzen, idiki zuen moko kantatzeko asmoz. Orra non erori zitzaion lurrera arrapatu, ta arbolaratu zuen gaztaia. Ozta jo zuen onek lurra, non arrapatu zuen etorkizunaren zai zegoan Aizeriak, ta iges egin zion bere leizara. Jarraitu zion Belea eskatzen ziola bere gaztaia. Aizeriak oñak arinka zijoala eranzun zion:

—Ez da astoentzat ezta, ez dek tontoentzat ere gaztaia.

Ipui onek adierazo nai du, ez zaiela enzuterik eman bear itz labañ, ta astingarriak; gezurra darabiltela ezpañetan, gauden baño goratuago ipiñi nai gaituztenak itz ederrekin. Goitasun, ta alabanza zaleak damu izango dutela azkenean sinistea emanaz asko-jakiñen berriketari; bada

*Itz labañetan ez ezfitu;
Buruak goregi ez igitu.*

IPUI 10

Leoia, Basaurdea, Zezena ta Astoa

Arkitzen zan Leoi jauna zaarraz gañetik gaixoa, argala, ta aginte gabea. Urreratu zitzaion Basaurdea, ta diotsa aserrez, ta gaitz naiz:

—Adiskidea, ez zait aztu nola beti zure igesi ebilli oi nintzan gaztea ziñanean; esturasun gogorretan ipini ninduzun ez gutxitan, ta gogoan dadukat nolako zauria egin zinidan, ta oñak ariñagoak izan ezpanitu aldapetan, zure sabelean egosia izango nintzan.

Au esanda ekin zion ortz gogorrekin Leoi argalari, ta larga zuen mankatuagoa. Eldu zitzaion geroago Zezena, ta onek ere egin ziozkan epai, edo zauri andiak bere adarrekin. Agertzen da Asto bat, ta jo zuen atzeko oñekin bekokian, ta egotzi zuen lurrera. Eritu, ta ill ezinik odola alde guzietatik zeriola, dio Leoiak negarrez:

—Ene zorigabea! nere indar, ta osasunaren jabe nintzanean, urte gutxiago nituenean, abere ta lau oñeko guziak begirutzen zidaten lotsaz, ta beldurrez; nere aurrean egon oi ziraden buruz bera ikaraz. Nor aizar-tu nere arpegira begiratzera? Nere izenak sartzen zuen izua baso guzie-tan. Nere eskuan zegoala txit sarri arrapatu ta irenstea, izanik ni biotz biguñeko, ta errukiorra, largatzen nioen pakean orain banatu nautenai. Ez nuen iñor iltzen nere gogoz, ta gaitziriziz, ta bai bakarrik bear bear nuena, gosea kendu ta bizi izateko. Bein baño geiagotan gorde nioen bizitza ez gutxiri, beste gogorragoai eragotzirik gaitz egitea. Orain berriz, nakusenean adore, ta aginte gabe ezertako ez naizala, dirudi, guziak alkartzen diradela ni banatu, ta eriotza gogorrera eramateko, nere izen enzute andikoa galdurik gelditzen dala; bada esango da, «Asto txar batek egotzi zuen lurrera, ta garaitu Leoi arrotzarra».

Ipui onek erakasten dioe eskuarte andiko gizonai, begira degiotela etorkizunai; ta nola beti izan bear duten errukitsu, ta biotz biguñekoak, iñori gaitzik egin gabe. Beldurra ta izua sartuaz ez dala adiskiderik egiten, ta bai amorioz artuaz mendeko, ta beragokoak; ez dagoala lurrean oin lokatu gabeko tokirik; gora bera asko ekusten dirala; bada

*Egin aurrez adiskideak
Premia orduetarako;
Ez da ez ezer aterako
Arturik beldurbideak.*

IPUI 11

Astoa ta Txakurtxoa

Etxeko-Jaun batek zeuzkan Astoa, ta Txakurtxoa. Ekusten zuen Astoak Etxeko-jaunak Txakurtxoari egiten ziozkan palagu, ta ille igortziak, ta nola alzoan arturik ematen ere ziozkan ogi biguñ, ta okela zati-txoak, ta beretzat ez zegoala baizikan lasto gogor, ta noiz edo berriz esku bete arto ale.

—Au zer da? —dio abere buru andikoak—. Txakur txar ezertako ez danak, bearrik egiten ez duenak anbeste asko nai edo estimazio Etxeko-Jaunagandik; ni berriz baztertu ta kortaturik bearrean mankatuta jan gutxiarekin?

Dakus, nola Txakurtxoak egiten diozkan pozkariak Etxeko Jauna-ren bularrean aurreko oñak ipiñirik; nola zauka eginda igoten zion beste batzuetan belaun gañera, ta miazkatzen ziozkala eskuak, ta arpegia. Dio beregan:

—Obeto artuko naute ni ere alako pozkaria batzuek egiten badiozkat.

Asmatu, ta egin. Ekusi zueneko Etxeko Nagusia era onean artarako, arrantza batzuek eginda, igoten dio aurreko oñekin bularrera, ta mingañ zatarrarekin igortzi nai zion arpegia. Astotzarraren pisuaz jo zuen bea Etxeko Jaunak; asi zan au deadarrez morroiai. Ekusi zutenean nagusia lurrean etzinda, ta Astoaren ostikopean, banatu zuten makillaka buru andikoa, ta larga zuten erdi illik.

Ipui onek esan nai du, ez dala inoiz sartu bear bakoitzari ez dago-kion lanean. Iratzarriak, eznatuak, ta asko jakiñak ez diranak, emango dutela atsekabe atsegiñaren ordean.

*Egon bidi bakoitzara bere tokian
Izan ez dagian naieza sari ordean.*

IPUI 12 Leoia ta Sagua

Leoia lotan zegoala mendi baten erriberan, urreratu zitzaion Sagu asko, ta oen arteko aizartuenak igo zion bizkarrera. Ezagutu zuenean Saguak, nor zan, ta nolako arriskuan zegoan, eskatu zion barkazioa, ta ez zegiola arren gaitzik egin; ez ziola bizkarrera igo gaizki naiz. Bazekian leoia, ez zuela ezer aterako piztia alako bati gaitzeginaz; gaizki esango zala bazter guzietan bere atzapar portitzak eramaten bazituen Sagu bat apurtzeko. Larga zion bada joaten nai zuen lekura. Saguak diotsa:

—Leoi prestua, esker andiak ematen dizkitzut gaitz gabe bialtzen nazulako, ta emen, ta non nai, egongo naiz zuri on egiteko ezertan albadet.

Egun batzuen ondoren erori zan Leoia prestatu zioen lakio baten. Ekusi zuenean bere burua gatigu, ta urratu ezin zituela loturik zeuzkaten sokatzarrak, asi zan orroa izugarriak ateratzen. Enzun zituen orroa andiak aitatu degun Sagutxoak; ezagutu zuen norenak ziran, ta esturasun gogorren batean zegoala, berari on egin zion Leoia. Urreratu zitzaion ekusteko zer zan; dakus gatigu; ta diotsa:

—Nere ongille prestua, ez larritu; neu naiz asko zu ateratzeko irris-ku orretatik. Ez dadukat aztuta zer zor dizudan; nolako itza eman nizun.

Sagutxoak igo zuen soka edo gatigu zedukaten lokarri sendoetara. Gutxika gutxika urratu zituen ortzekin. Irten zuen Leoia kalte gabe, ta esaten dio:

—Zorioneko ordua, zeñean enzun nituen zure eskariak, ta larga nizun joaten gaitzik egin gabe. Zein prestu ta itz onekoa zeran txikia izanda ere!

Ipui onek esan nai du txikitxoan bear izatera etorri ditezkeala, gizonik andienak, ta gaitzik egin ezin dezaketen askok on egin dezaketela. Erakasten ere du, eskertsu izaten, ta ez aztutzen artu diran mesedeak.

*Dionak «ez det iñoren bearrik»
Burua daduka galdurik.*

IPUI 13 Ontza ta bere Ama

Gaixorik zegoan baten Ontza, ta sendagarririk ez zegoala beretzat lurrean, erregutu zion bere Amari egiteko Santuai eskintza, edo promesak bere osasuna gatik. Amak eranzun zion:

—Nere umea, egingo det eskatzen didazuna; baña beldur naiz enzungo ez nautela Santuak. Oroi zaitte, zenbat lapurreta egin ditugun zuk, eta nik Eleiza barruetan; nola loitu ditugun Aldare, edo Eliz-maiak.

Ipui onek esan nai du, gaitz andiak egin dituztenen noraezeko, ezin bestezko, ta esturasunak eraginiko eskintza, ta eskariak, alperrak dirala, leenago garbitzen ez bada biotza. Santuak bere alde, edo bando iduki nai dituenak, mugonez, edo leenaz irabazi bear dituela; osasun egunetan atsegin eman bear dioela, estura ordu ta gaixotasunean adiskide ongilletzat iduki nai dituenak.

*Santuei ondo esan
Ta leenaz beren adiskide izan.*

IPUI 14
Enadea ta beste Txoriak

*Izan bada aurrez begiratua,
 Etorri ez didin gero damua.*

Enadea, ta Txoritegi mota askotako bat zeuden begira Nekazari batzuei lino azia ereiten zeudela soroetan. Diotse Enadeak:

—Nere lagunak, ez bide dakizute zertan ari diraden Erella oek; badazaute beldur gabe. Ereingo dute lino-azia lurra atxurto, ta zimaurreturik. Lino belarra azi, ta igartu didinean, gabikotu, txarrantxatu, ezpatatu, apaindu, gorutu, ta arituta, egingo dituzte gu arrapatzeko sareak. Mugonez oroitu bear gerade; berandu dator sendagarria, gaitzak indarrak artzen baditu. Arzazute nere gordebidea. Goazen guziok bat batean soroetara, azia lurrera bota, ta Atxurlari oek alde egiten dutenean, jango degu ezarri duten azia, jaioko ez da lino-belarririk; egingo ere ezin dute sarearik. Ala gordeko ditugu geren buruok. Zenbat txori erori ote dira sareetan?

Beste txori bildu ziranak farra egiten zioten galanki, ta esaten dioe:

—Enada gauza ez, beldurti, ikarakor, ta biotz gabea, etorkizun urrutiko, ta bear bada inoiz izango ez diranak, emango dizute anbeste larritasun? Ondo buruzalea zera. Egizu nai dezuna; berdin ez diogu guk geren buruai orrelako lorrik eman nai.

—Ez? —diotse Enadeak— gogoango dezute noiz edo noiz. Or konpon. Ezin nik bakarrik jan nezake erein duten azia; iges egingo det soro, ta landetatik etxeetara. Egingo ditut abe arteetan nere abiak; aziko ditut umeak; erakatsiko dioet non bizi.

Urrengo urtean zebillela Enadea ibai batean goitik beera, ta beetik gora egaa, ekusi zituen alboko soroetan txori asko sareetan sarturik indarka irten nai, ta irten ezinda. Txori oen artekoak ziran ormatxori, edo kurroiak, pintxoe, txirriskilla, amillots, txepetx, birigarro, zozo, bulargorri, ta eskillasotzarrak. Ekusi ziradenean ala katigu, ta an zebillela Enadea katea gabe, esaten zuten negarrez:

—Ai sinistu bagiño Enadeari! Igarri zion zer gerta zitekean. Egin bagenu orren esana, ez giñaden ekusiko gaur esturasun onetan. Galduak gera bada, leenaz gorde bideak artu ez ginituelako.

Ipui onek esan nai digu, ez degula izan bear buruiritxikoak; artu bear dirala jakintsuen zuzenbide, edo konseju onak; ezpaere gogoango degula noiz edo noiz, ta egingo degula negar katea, ta sare txarrak urratu ezin ditugunean.

IPUI 15

Lapurra ta Etxe-txakurra

Lapur bat zebillen gabaz gauza asko ostutzen, ta eldu zan aberats baten etxera. Irten zion atarira Zakur ora andi ta etxe zai egoten zanak, ta diotsa:

—Zer dakartzu ona kaltegin gaizto orrek?

Eranzun zion Lapurrak:

—Ago ixillik, to ogi zati bat, ta ez egik zaukarik, ez usiki ere niri.

Diotsa Zakurrak:

—Ematen didazu ogi au ondo naiz, edo zure estalgilla izan nadin?

Eranzuten dio Lapurrak:

—Ematen dizut ixill-saritzat, zuk salatu gabe sartu nadin etxean, ta eramateko zuk bear ez dituzun diru, ta beste gauzak.

Baña diotsa Zakurrak:

—Nork emango dit niri bizi naizan arteko ogia iltzen badidazu nere Jabea, edo eramaten badiozkatzu dauzkan diru ta beste ondasunak? Nai zenuke oraingo ogi puska bategatik galdu dezadan bizitza guziko ogia? Emango ziniket zuk gero bear dedana? Ez dezu errukirik gizonentzat, biotz gogorraren jabea zera oentzat, ta izango ote zera biguñago nerezat? Ez diot nik ogia ematen didanari dollorkeria, ta ixil-saltzeerik egin nai; eta bai gorde bera ta etxeko gauzaak. Ala bada zoaz laster etorri zeran bideetatik, nai ez badezu nik emen nere ortzekin zu apurtzea. Ez da nere eztarritik lapur ogirik igaroko.

Ipui onek adierazo nai du, ez dala inoiz lapurren estalgille izan bear. Morroi, ta mirabeak gorde bear dituztela kontuz etxeko gauzak, ta ez etxe lapur izan, ez etxe lapurrei lagundu. Ogia ematen duenai zor zaiola leialtadea, ta bearra egitea.

Erakasten digu Txakurrak

Ez estaltzea Lapurrak.

IPUI 16

Eiza-txakurra ta bere Jabea

Eizari batek zeukan Erbi-txakur, gaztea izan zan artean lagundu ziona guziz ondo bere eizan. Zaartu, astundu, ta ortzgabatu zan Txakur gaixoa. Guziaz ere arrapatu zuen Erbi bat, au lotan zegoala. Baña nola ortzak erori zitzaikon, eginalak eginda ere, ezin iduki izan zuen Erbia, ta indarka zebiltzala iges egin zion. Bere jabe Eizariari aserratu zitzaion agitz, ta agirika gogorrez diotsa:

—Txakur zarra, zertako zaitut nik nere etxean, ogia alperrik jateko baizik? Ez zera ezertako gauza.

Esaten da, eranzun ziola ederki Txakur gaixoak:

—Jauna, urte askoak zartu naute, ta dakusan bezela, ez zait ortzik ere gelditu. Noizbait, nere urte loratuetan bear egin nion; nere bidez ill zituen Erbi asko. Orduan esan oi zuen arro arrorik, ez zedukala iñorik berorrek bezelako Erbi-txakurrik. Diru asko gatik ere ez ninduen salduko. Berriz orain zapaltzen nau agiraka; ematen didan ogia, da damuz, ta borondate gaiztoz; poztuko litzake illik banengo; zer egin dezaket bada zartu banaiz? Nola nik urteak atzeratu, ta indar berriak artu? Oroi bidi nere gaztetasuneko egikariakin; errukitu bidi nere ezina gatik; obe nuke len bezelako oñak ta ortzak banitu; bada biotza lengoa det.

Ipui onek erakasten du argiro, gazte egunetan beargiña izan danari, ez zaiola erakutsi bear mukertasunik, gerora zartzan egon baño besterik ezin duenean. Etxeko buruak artu bear dituztela ondo, ta errukiz morroi, ta mirabe, zaartu artean beargiñak izan diranak, ez bota kanpora aterik ate ogia billatzera. Eta arrazoi geiagorekin umeak bear diotela lotsea gorde, amorioz itz egin, arpegi ona erakutsi, ta laztantasunez begiratu guraso zaar bearrrik ezin dutenai.

Zaar nekatuei ondo begiratu;

Bear egiñak ondo saristatu.

IPUI 17 Erbiak ta Igelak

Egin zuten bein Erbiak beren artean batzar, edo bilkuia, ta igaro zituzten itz oek:

—Zer da guri gertatzen zaiguna? Egun on bat ez daukagu; beti bizi gera kezka gogorrean etsaiz inguratutik. Txakur ta gizonak gure billa dabilta, ala basoetan, nola soro, ta ibarretan. Gorde naiagatik buruak otatza, gisasti, ta tokirik ezkutuenetan, arkitzen gaituzte txakurrak oñatzetatik. Jesten bagera garitzetara, ezin jan degu ezer beldur gabe. Gaberako ere baditugu baso-txakurrak, Aizeriak, ta oek dira Eizaririk gaitzotenenak. Zenbat gure lagun erori dira Txakur, ta Aizerien ortzetan? Zenbat beingoan iltzen dituzte gizonak erremienta sugiñekin? Au ez da bizi izatea, baizikan beti ikaraz eriotzaren atzaparretan ibiltzea. Obe ditugu bota geren buruak ibai batera, ito uretan, ta kendu betiko larritasunak.

Erabaki zuten ala egitea, ta joan ziran ibai bateko egi, edo ondora. Dakuste uste gabe, nola an arkitzen zan igeltegi bat, guzia ikaraturik, banatu, ta bota zituzten beren buruak uretara. Orduan esan zioen beste lagunei Erbi batek.

—Ez gera bakarrik gu beldurrean bizi geranak. Badira bai gu baño ere beldurriagoak. Ona nola gu ekusi ta beste gabe iges egin, ta bota dituzten buruak ibaira Igel txarrak. Ez degu ernegatu bear; etorriko aldira egun paketsuagoak guretzat; gaitzak dituzte beren mugak, ta aldiak. Goazen bada lengo lekuetara, ta bizi gaitean nola al egun obeagoen zai. Ala egin zuten.

Ipui onek argitzen ditu Gizon, ta Andra ernegari, irritu, ta pake gutxikoak, ta beren buru, ta bizitzako atsekabeai gaitziritzirik, eriotza billa dabiltzanak. Ez dira egun guziak berdiñak; gaur leku beetuan dagoana, egon diteke egun gutxiren barruan, goraturik; ta negu gogorak ekarri oi du udaberri ederra. Jarri gaitean Jangoikoaren eskuetan.

Aurpegi eman bear diogu gaitzari, begiratuta etorriko dan onari.

IPUI 18 Otsoa ta Irudia

Zebilela Otsoa basoan, arkitu zuen Irudi, itxura uts, edo imajiña bat. Artu, ta egon zan goi ta be begira, ta dioe esan zuela.

—O zein ederra zeran! baña ez dezu zenzu, ez garuñik.

Ipui onek lotsatu bear ditu edertasun utsean biotza ipinirik daukatena. Eder adingabeko, ta argi laburrekoa da zenzunik ez duen Irudi uts baten gisakoa.

*Edertasuna da egun laburrekoa;
Jakitura bizitza guzirikoa.*

IPUI 19 Eulia eta Mandoa

Mando batek zeramala Burdia jarri zitzaion burtolean Euli gogaitgarria, ta diotsa:

—Mando zatar ta astuna, abill ariñago; bestela nere eztenarekin odoldu ta pizkortuko aut.

Aserratu zitzaion Mandoari Euli zital batek ain arro itz egin bearraz. Eranzun zion bada:

—O piztia zital, kiratsu, ta gogaitgarria! Ezin gaitzik egingo diat; ala ere, ez zidak ardura andirik ematen ire ezten txarrak ateratzen bazidak odol apur bat. Nere gañean dijoan Mandazai onen zigorrak beldurrago egiten naitziak. Onen zigorrada, ta ugal orapillotuak ematen ditzan zartadak, atera oi dizkite zembro andiak. Au bai dala beldurgarria.

Ipuiak erakasten dioe Andikiai, badutela zer beldur izan nondik edo andik.

*Txikiak dira noizbait arrotzen;
Ta Andiak dute ernegatzen.*

IPUI 20 Eulia ta Txindurria

Euliak, ta Txindurriak zerabilten auzi gogor bat, nor ote zan ederrago. Euliak bere alde edo bandorako zioan:

—Zuk, Txindurri itxusia, ezin burua nerekin berdindu dezakezu. Non nai, ta noiz-nai gauza guzietan aurreratzen natzaitzu. Ardi, edo Idi bat iltzen badute, neu naiz lenengo jaten diodana nai dedana. Nabill Erregen bur, ta maietan. Lo egiteko dauzkat aukera osoan oerik biguñenak. Nai dedanean, eguraldi otzetan, noa sukaldera, ta an berotzen naiz. Eguzkitara irten nai badet, nork eragotzi? Ni nabill, edo lurrean oñez, edo aidean egaa, nai dedan bezela. Zu berriz beti arrastaka.

—A izurri zitala! —diotsa Txindurriak— Zer da ansi zu egotea Erregen buru, ta maietan, lo egitea oe biguñetan, berdin iñork ekusi nai ezbazaitu? bazera guzientzat gogaitgarria? Eguraldi biguñakin bazabiltza bai egaa; zerbait badirudizu bero aldietan; Negua datorrenean kikitzen zera, ez zoaz maiko apurak biltzera; ezkututzen zera toki illunetan, ta iñork ez du zure berririk, ez daki bizi zeran edo ez; ezin arpegiarik eman diozu elur apur bati; ta au da zorionekoa izatea? Ni bizi naiz udaan atsegin osoan, ta non nai det zer jan. Negurako prestatzen naiz bear egiñaz, nere bizkarrean daramadala ogi zorroa, edo gari ale neu baño astunagoa, ez zu bezela alperrieriara emanda negu guzian barau egiten, zer jan ez dezula zeure bakartadean. Otzik andienetan, elurrak lur guzia estaldu gatik, daukat nere etxea lurraren azpian bere gari gelarekin. Aizeri, Erbi, Zozo, Birigarro, ta anbeste Egazti goseak argaldurik, otzak igarorik dabiltzanean, ni ez naiz ez otzaren, ez gosearen beldur. Gizon guziak naukate beargintzat, ta esan oi dute, ikasi bear dala Txindurrietatik beargiñ, ta kontuzkoa izaten, ta prestatu bear dala zer jan bearririk ezin dan egunetarako.

Ipui onek erakasten digu, ez buru zalegiak izaten, ez arrotzen gere gauzeekin. Esana ta anziñakoa da, bakoitza bizi duela bere zoroak.

*Bakoitzak bere burua goratzera
Da bere burua ondo ez ezagutzera.*

IPUI 21 Otsoa, Aizeria ta Tximua

Auzi bat jaiki zan Otso, ta Aizeriaren artean. Otsoak egozten zion, arrapatu ziola berak jateko zeukan Bildotsa. Aizeriak ukatzen zuen. Nork erabaki zuzen errierta, edo ez-da-bai-da au? Billatu zuten orretarako Tximua; enzun zituen onek bataren, ta bestearen esan, ta agiriak. Ez zekarren testigu, edo ekuslarik. Eseri zan bada Tximua aulkian, ta eman zuen epai, edo sententzia au:

—Biok zerate lapur ezagunak; ta iñork ez daki nor dan gezurti, ta gaiztoena. Ez du Otsoak ekarri bere esanaren agiri edo probanzarik; bere esan utsa ez da asko sinistua izateko, ta lege zuzenetan ez zaio sinisterik ematen Lapur jakiñari. Bestetik Aizeriak ukatuko zuen ostu balu ere. Ala, zaudete pakean, ta onenbesterekin bukatu bidi auzi au, bada biok gelditzen zerate burua garbitu gabe, ta zaio gaiztoan.

Ipui onek dio, gezurti, ta lapurrak ez dutela izan bear sinistua. Gaiztagintza, ta oker-kizunetan artua, dala gaiztagiñ, ta okertzat ezagutua. Gizon egia zale ta bestetik zuzenak guzia daukatela eginda sinistua izateko.

*Gizon gaizto, ta lapurra
Guzi guzia gezurra.*

IPUI 22 Gizona ta Ogi-gaztaia

Ogi-gaztaiak egiten ziozkan gizon bati kalte andiak etxean sartuta, itoaz Ollo ta Usoak, ta janaz arrautzak. Ipiñi zion lakio edo gatigugarri bat, ta erori zan bertan. Arkitu zuen gizonak atsegin osoz oñetik katigatua, ta diotsa.

—O kaltegin zitala! Erori aiz geroenean. Aspaldiko egunetan ondo bizi izan aiz nere Ollo ta Usoakin.

Eranzun zion buruz bera edo humilki Ogi-gaztaiak:

—Nere jauna, ori egia da; baña oroi bidi naizala saguzale, ta arrapatzallea; garbitu diodala etxea piztia zital oetatik. Ni nabillen lekuan ez da katu bearrik. Zenbat on, ta mesede izan du nik itoaz anbeste sagu ta arratoi andi? Aurreratu ditu gutxienez anega bi gari, lau anega artoale, arroa erdi urdai, aitatu gabe sagar, kastaña, gaztae, ta gozotan arrapatu, ta irentsi oi dituztenak. Kontuak alkartzen baditugu, gaitz baño mesede geiago egin diot. Ez nagi bada banatu, ez arren ill. Ematen diot itza, ez diodala geiago arrapatuko Ollo, ez Uso, ez arrautzarik, ta geldituko naizala berorren Etxean Katu orde, ezer kostagabe.

Eranzun zion Gizonak:

—Ederki itzegiten dek; letradu bearrik ez dek; baña baziakiat ez aizala ebilli nere ona gatik saguak arrapatzen, ta bai ere sabelaren asko naiz. Zertarako ziatubat borondate on gabeko on artuak? Nork sinistu ire itz labañ, ta berriketai. Estuak erasoten dizkik; laster aztuko zaizkik, Olla tokian burua bakarrik ekusten badek. Ala, ill bear dek; bestela betiko beldurrean biziko dituk nere Ollo, ta Uso gelditu diranak.

Ipui ederra gaiztagiñai sinistea ez emateko. Estuak edozer erasotzen du. Borondatea ona ez badago, biotz kaltetua duena, laster biurtuko da edozein gaizki egitera. Etxeetan azi oi diran Aizeriak ez dioe ortzik egozten Olloai etxekoen aurrean; baña ezkutuan bai.

*Kaltegiñak beti kaltea,
Gaiztoa bada borondatea.*

IPUI 23

Igela eta Idia

Igelak ekusi zuen bein Idi bat, guzia loditu, ta gizen eginda, zebillela Zelaiko larrean; ta begitandu zitzaion bera ere azi ta gizendu zitekeala Idi ura bezela bere azal, ta larru zimurra betetzen bazuen nola bait. Asi zan bada puztu, ta aizez arrotzen bere larrua, ta jarri zitzaion buruan, azi zala asko, ta galdetu zioen bere umeai, Idia beste ote zan? Eranzuten dioe ezetz gutxiagoaz ere. Puztuago egin zan berriz puxiga bat balitz bezela. Puzka, ta indarka zebillela, orra non eztanda, edo ler egin zuen larrua etenda.

Ipui onek erakusten digu, ez degula arrotu bear andiago, ederrago, ta aberatsago izan naiz.

*Aizez gizendua
laster da galdua.
Igoten duenak goregi
jo bearko du beregi.*

IPUI 24

Leoia ta Arzaia

Leoitzar izugarri bat zebillela basoan larren artean, sartu zitzaion aurreko oin azpi batean arantzea, ta anditu agitz, errenka, ta miñ andiekin baño ebilli ezin zala. Arkitu zuen Arzaia, ta nai zion oni adierazo, non miñ zuen; eskatzen zion laguntasuna oiñ arantzatua eskeñirik. Ikusi zueñean Arzaia bereganonz zetorrela Leoia, sartu zitzaion ikara larria, ta gaitzik ez izatearren, eskeñi zion ardi bat. Ordea leoiak ez zuen ordu artan ardi goserik, ta bakarrik billatzen zuen osasuna, ta arantza ura ateratzea, ta orretarako eraman ziozkan Arzaia bularrera bere beso biak, ta erakutsi zion oiñ minberatu, ta arantzatua. Bereala igarri zion Arzaia, zer nai zuen Leoia; ta beldur guzia joanik, artu zion beso gaixotua; aztertu zituen oiñ azpiko bazterrak, ta arkiturik arantza sartua, atera zion poliki, ta gero garbitu ere ziozkan barruan andituarekin egin ziran ur ustelak. Ekusi zanean Leoia ala sendatua, eskerrak eman nairik itz gabe, millizkatu zion Arzaia esku gañea, ta aldi batean egon zan bere aldamenean.

Egunak igarota arrapatu zuten Leoia gizon batzuek, ta eraman zuten lotuta Erri andi batera presondegi kaiolatu baten gordetzeko, ta ateratzeko Plaza edo toki agiri, ta langatu batera, Zezenak atera oi diran bezela, botatzeko jan garrizat Gizon Gaiztagiñak. Iñork ez daki zergatik, baña artu zuen Justiziak aitatu degun Arzaia; ta Agintariak erabaki zuten, bota bear zala Gizon ura Leoia irentsi zezaten. Arzaia gaixoa eraman zuten Plazara; atera zioen Leoitzarra, Zezen bat oi dan bezela; ekusi zueneko Gizon bakarra, oiñ ariñik abiatzen da, sua zerioal, arrapatzeko Arzaia; baña orra non besoak egozteko unean ezagutzen duen Leoia, Gizon ura zala bere Ongillea; berari arantzea atera, ta osasuna eman ziona. Atzeratu zituen beso, apurzeko jasoak; jarri zan Leoia begira barrera gañetan zeuden jendeai, ta Arzaia gaitzik egin gabe, biurtu zan bere Kortara, kiñuekin adierazo zion Leoizaiari, zijoala andik bere zeregiñetara. Biurtu zan berriz Plazara pozkaria agertzen zuela; jarri zitzaion Arzaia aldamenean, ta zegoan an bere zai ta Gordetzalle eginda. Ikartu zan jende guzia zekusanaz. Agindu zioen Arzaia irtetzeko Plazatik; joateko nai zuen lekura. Abiatu zan iretzeko; jarraitzen zion Leoia nora nai Txakurtxo batek bezela. Jakin zutenean Arzaia gandi zeregeratu zitzaion basoan Leoia arekin, ta zergatik gero gaitz egin ez ezen, era-

kusten ere ziozkan amorioaren señaile, edo igargarriak, askatu zituzten Leoia, ta Arzaia; Leoia joan zan bere basora, ta Arzaia bere ardizaitzera.

Ipui onek erakusten du, izan bear degula eskertsuak gure ongillakin, ta mesedeak geitu bear dizkioguezala, mesedeak egin dizkiguenai. Esker-gabetasuna dala gaitziritzia beti, ta guziak gorrotoz begiratu oi dioena.

*Mesedeak dituztu artu?
Ez zaitzela inoiz aztu.*

IPUI 25 Zaldia ta Leoia

Leoitzar batek ekusirik zaldi mardo, ta gizen bat zebillela zelaian belarra jaten, etorri zitzaion gogo edo asmoa arrapatzeko. Urreratu zitzaion, ta asko nai balio bezela, edo askidearen estaliz, diotsa.

—Ni naiz Sendagille edo Mediku txit aditua.

Igarri zion Zaldiak, zebillela gezurrez, ta asmo gaitzoz; baña ala ere egin zion arrera ona, igarri ez balio bezela, ta adierazo zion poztutzen zala idukitzeaz alako Mediku bat bear orduetarako. Zaldia asi zan errenka gaitzoz, oin batean arantzea sarturik zedukala siniserazotzeko Leoia-ri, ta esaten dio.

—O Leoi ona, eta zeinbat gozatzen naizan nere atsekabearen erdian zu bezelako Sendagille bat bear ordu onetan emen agertzeaz! Atera bear didazu atzeko oin batean sarturik dadukadan arantza oñazatzen nauena.

Leoi tontotzarrak ezagutu gabe Zaldiaren gogo, diotsa:

—Damu det orrenbeste miñekin zu egotea; ez larritu; neronek aterako dizut arantza oñazagarri ori; nik largako zaitut miñ gabe ta guziz sendaturik.

Bata ta bestea zebiltzan, nork nori gezur kaltegarria sartu.

—Ekarzu bada —diotsa Leoia— gaiso dezun oiñ ori.

Ori esaten dio Zaldiak, ta oña jasorik, jotzen du bekokiaren erdian ostikada gogor ta ondo zuzendu batekin; ezarten du lurrera, largatzen du Leoitzarra konorte gabe, ta artzen du Zaldiak igesa. Bereganatu zanean Leoia arpegi ongi mallatuaz, ez zuen aurrean ekusi Zaldirik. Odola zerio-la, ta agitz miñ, dio:

—Ai ai! Nerea da obena edo kulpa. Ondo gertatu zait. Uste nuen jakitunagoa nintzala Zaldia baño; gezurra nerabillen ezpañetan, ta asmo gaitztoa biotzean. Larga banio geldi Zaldiri, bere bearrak geldi idukiko zuen. Ark ez zuen aranzarik oñetan, nik bai bere ostikada galanta bekokian. Zerk sartu nenduen ez niakian bear gintzan? Nere burua sendatu ezin det, ta siniserazo nai nuen, sendagille eder bat nintzala. Gezurraren irabazia!

Ipui onek esan nai du, ez degula inoiz sartu bear ez dakigun, ta ez dagokigun lanean. Inori kalte egiten dionak, erakarriko duela kaltea bere burura.

*Ipiñi diozu iñori lokarria?
Izango zera bertan eroria.*

IPUI 26 Zaldia ta Astoa

Zaldi eder bat, guzia apaindua, katea zillarrezkoz, jarleku, ugal, ta anka estalkiz urrez bitxitua; Jabe aberatsa zedukana, zijoala bidean arro arrorik, idoro zuen Asto makal, argal, pisuaren pisuz makurtu ta obendua, ta atzetik makillada gogorrek ematen ziozkana Astazai erruki gabeak. Ekusirik Zaldiak, ez ziola beingoan alderik egin bidetik, ezin zezakealako nekatuaren nekatuz, esan omen zion Astoari:

—Arrituta naitziagok, Asto zatarra, nola ostikadaz asetzen ez audan. Zergatik baztertu ez, ni ikusita? Zergatik egon ez aiz geldiz bazter batean ni igaro artean? Nor naizala uste dek? Nago ni ain apaindua, zillar ta urrez pitxitua. nere Korta edo Egontokia garbiago zia gogorrek askoren etxeetako gela, ta Lotegiak baño. Nere Etxeko Nagusiak egiten diezte agiraka gogorrek Morroia egunoro garbitzen ez badute nere egonlekua; Askaan autsik ez du arkitu bear, ez da garagarrian ere. Garbitzen dizkide oñak; leundu bear dituzte nere bizkarra, ta ankea; nere illeak argi egin bear du. Begira bada, zein mardo, gizen, ta mamitsua nagoan. I berriz, zatar ori, burutik oñetara ago, edo autsez josia, edo basatua; agiri dituk bizkar-ezurak; jostorratz edo eztena zirudiek ire berna zanko gabeak; burua jaso ezin dek; belarri makaldu ta zaurituak agiri dituk; bidean nekea, ta etxean gosea. Onelakoa izanik, ez didak lotsa geiago gordeko? Lenengoa gatik, barkatzen diat; baño begira beste bein onelakorik gerta ez didin.

Ikaraturik Astoa aitu zituenekin Zaldi arroaren aotik, zijoan aurre-ra erneguz ta biraoka, madarikatzen zuela sortu zan ordua. Andikan urte batzuetara izan zuen Astoak Jabe obe bat, zeñek ematen zion ondotox jaten, ta ez bear gogorregirik eragiten. Mardotu, ta ille edertu zan gure Astoa. Baña bestera gertatu zitzaion Zaldi arroari. Urteak igarorik, saldu zion bere Jabeak Errotari txatar bati, zeñek eragiten zion bearra txit agitz, ta eman jateko gutxi, ta makillada asko. Onela bere mardotasuna desegin zan, agertu zitzaizkon bizkar ezurak, zorroztu anka len gizona, laztu illea, zauritu bizkarra, makaldu burua, ta eziñ iñork esan zezakean lengoa zala. Zegoala Asto uraxe bera Ibar batean belarra jaten pizkorturik, dakus, ta ezagutzen du lengo Zaldi bere agirakari arroa, trallatik zera-mala Errotari txarrak, guzia argaldua, aginte ta indar gabea, bizkarrean

zituela zorro andi bi, buruz bera, basta zatar, ta ugal erdi etenekin, gerri-
raño lokaitzatua, ta diotsa Astoak burla egin bearrez.

—O Zaldi Jauna! Eta zein aberatsa zeran! Nora ditu berorren
anziñako zillar ta urrea zeriozkien apaindurak? Nora da arako buru arro
ta gallendua? Non da orduko mardotasuna? Nora iges egin dute berorren
mami galantak? Etorkizunai begiratu gabe, zu izan ziñan bai, ta ez
besterik, eskatu zinidana baztertzea, ta geldi egotea, igaro bear zenduan
bidea idukitzeko zeretzat bakarrik. Zu, nekepean ni ikusita, errukitzen ez
ziñana. Goiak beratu dira. Orain nago ni Jabe onarekin zaartza on
batean, belarra emen jaten, guziau pizkortuta, ondotoxoa jan ta, bear neu-
rri onekoan bizitza daramadala. Ez zaude zu orretara oiturik.

Ipui onek erakasten dioe aberats, ta andikia, ez abegor txarrik egi-
tea, ez itz gogorrik esatea nekean bizi diranai, beragokoai; ta izan diteze-
la errukior ta biotz biguñen jabeak premian daudenentzat. Ez dala arro-
tu bear Andilekuetan; goikoak iruli oi diralako bekoetara. Biotz bera ta
arrotasun gabeak iraungo dute beren goratasunean. Baña:

*Zapaltzen duenak beetua,
Artuko du bere lekua.*

IPUI 27

Lurreko Abere ta Goietako Egaztiak

Jaiki zan errierta, ta auzi odolezko bat lurrean dabilzan lau oñako,
ta goietan egoz dabilzanan artean. Ez batzuek ez besteak atzeratu nai
ziran aserrean egotetik. Ikusirik Saguzarrak lurrekoak garaituko zituztela
goietako Egaztiak, andiangoak, ta indartsuagoak zirudielako, alde egin
zuen Egaztien aldetik, igarotzeko lau oñeko bando, edo aldera. Egu-
nak etorri ta joan zebiltzala, prestatu ziran beste batalla, edo auzka gogo-
rrogorako; bada lenengo erriertan batzuek, ta besteak gelditu ziraden iga-
rri ezinik nor izan zan gogor ta garaitiango. Etorri zitzaizen Egaztien biga-
rren errierta odoltsurako, len berekin iduki ez zuten Arranoa. Oek bildu,
ta alkaturik, jetsi ziran lurrerenz ekiteko gogorki Leoi, Zezen, Otso,
Basaurde, Katamotz, ta txikiatarikoai ere bai. Zein ekusteko ederral
Goian anbeste Egazti atzapardun, bean lau oñeko izugarri beldurra sartu
bear zutenak. Arrano pillo batek beren egotzarren otsarekin sartzen
zioen izua beekoai. Zetozen gero beste Egaztiak, ta beren moko ta atza-
parrakin zauritzen zituzten. Lurrekoak ekin naia gatik, kolpeak emanda,
beren egoekin alde egiten zuten; bazetozen berriz lau oñeko iges egin
zutenetara, ta oen arteko batzuei ateratzen ziezten begiak; beste batzuek
largatzen zituzten errenka, mankatuta, ta ez gutxi guziz illda. Zebillen
lurrean Zezen, Otso ta lau oñeko askoren odola. An zan enzutea Zaku-
rren inziriak, Zaldien irrintziak, Leoi ta Zezenen orroak, Basaurden
urruzak, Aizerien illetak, Katamotzen miao izugarriak.

Ekusi ziradenean lurrekoak garaiturik, ta anbeste lagun galdu zute-
la, eskatu zioen pakea Egaztiari. Oek etorri ziraden orretara; baña eskatu
zituzten bi gauza; bata gerra artan illik gelditu ziran lau oñekoak gelditu
bearko zutela beren janaritzat; ta bigarrena, saguzar saltzalleari berak
eman bear ziotela erabaki, edo sententzia. Egin zuten orretarako Egaztiak
Batzarra, ta agindu zan, kentzea Saguzarrari zituen lumak; billostu edo
larru-gorritu bear zala; ez zegitela Saguzarrak iñoiz argitara irten. Ala oi
dabiltza ezertarako gauza ez dirala, ta iñork ekusi nai ez dituela.

Ipui onek dio:

*Bere odoleko, ta adiskiden Saltzallea
Dala bere buru galtzallea.*

IPUI 28
Aizeria ta Otsoa

Otsoak eizan zebillela, bete zuen bere lur uspe, edo leizea arikiz, erbikiz, ta aunkiz, ta bazedukan zer jan egun askotan. Usaira urreratu zitzaion Aizeria leiza aurrera, ta kanpotik, edo sarreratik diotsa Otsoari:

—Nere Jaun prestua, egun asko da alkar ekusi ez degula. Argatik natorkizu gaur egitera ekustamen edo bisitatxo bat. Bestetik nere sabeleko utstasunak, egun askotako jan ezak, naduka aginte gabe. Uste det errukituko zerala nizaz. Badezu or zer eman zure kalte ezagutu gabe.

Igarri zion Otsoak zer zerabilen Aizeriak, ta diotsa barrunbetik:

—Asko jakin gaiztoa, guziak ezagutzen aute. Ken adi ortik. Ez ator i nere onez. Atera nai nauk emandik, gero arrapatzeko ixillik nere janariak. Billa ezak alper zital orrek. Nai dek iñoren maian jarri, galanki bazkaldu, ta bearrik egin ez?

Aizeriak irten zuen buruz bera, ta erneguz; ta dio:

—Otso zeken ta prestueza, gogoango didak niri, zer jan ematea, ukatua.

Joan zan basoan ardiak zaitzen zegoan mutill bategana, ta esaten dio:

—Arzaia, ze sari edo aloger emango didazu, agertzen badizut non dagoan ezkutaturik Otso zure etsai andia? Arrapatu edo illko dezu txit erraz.

Diotsa Mutillak Aizeriari:

—Sari onak emango dizkitzut ori egiten badezu.

—Atoz bada nerekin —esan zion Aizeriak, ta eraman zuen Otsoaren leizara. Sartu zion Arzaiak Burni zorrotz bat saietsen artean, ta larga zuen illik. Ikusi zuenean Aizeriak illik Otsa, diotsa Arzaiari:

—Ez det orain zure alogerik bear.

Sartu zan leizan, ta Otso illaren aldamenen ase zan arikiz, ta ardikiz, ta igaro zituen egun asko bazkari, ta apari ederrak egiten.

Otsoaren ondasunak ez ziran betiko. Aizeriak irten zuen Ollo billa, ta erori zan ipiñi zioten lakio edo tranpa batean. Katigu zegoala, gogoratu zitzaion Otsoarekin egin zuena, ta esaten zuen.

—Gaitz egin nion Otsoari, ta argatik datorkit neroni ere eriotzako bidea.

Ipui onek erakasten dioe gizonai, ez iñoiz pozik artzeko iñoren gaitzaz; geretzat nai deguna, nai izan bear dioguela besteai; ez degula damurik artu bear lagunaren ondo izateaz. Gorroto izan bear diogula zeken-tasunari, zeñek ekarri zion Otsoari bere galtzapena.

Ez egin iñori kalterik

Ez artarako eman biderik.

Gizon prestu, ta esku zabalekoa

Izango da guzjen gogokoa.

IPUI 29
Basauntza ta Eizaria

Iturri batean edaten zegoala Basauntza, ekusi zuen urean bere adarraren keriza. Asi zan arrotasunez esaten:

—Nor ni bezein ederrik? Nork iduki buruan nik daukadan bezelako apaingarririk?

Begiratu zan gero oñetara, ta ekusi zituenean berna ain me, argal ta mamigabeak, erori zitzaizkon biotzeko egoak. Onela zegoala txit larri, enzun zituen Txakur zaukaka, ta burua goraturik, dakus Eizari bat zetorela Txakurren ondoren. Baña nola oñak zituen txit ariñak, iges egin zioen erraz, ta sartu zan Baso txarakatu batera. Emen zan estua. Katigatu zitzaion bere adarra txarakako otatza, ta larretan, ta egin alak eginda, ezin askatu zuen, ta gelditu zan gatigu. Txakurrak jarraitzen zioten bere oñatzetatik, ta Eizariak ere bai Txakurrai. Ekusi zanean eriotzako ortzetan, esan omen zuen:

—Ai ai! adar au da nere galgarria; bestela nere oñakin erraz gordeko nuke burua. Nik uste nuen mesede andi bat nedukala adar apaingarri onetan, ta madarikatzen nituen nere oiñ me ta argalak. Orain ezagutzen det nere kaltean, oñak ditudala nere gordegarririk, ta adarra nere galgarria.

Onetan zegoala, eldu ziran Txakurrak, ta Eizaria, ta arrapatu zuten.

Ipui onek erakasten du, ez dutela gizonak aldi askotan ezagutzen zer dan ona ta zer txarra berentzat. Ontzat dauzkatenak, izan oi dirala kaltegarrienak. Edertasun, ta apaingarriak iduki oi dira ontzat; ta askorentzat, Basauntzarentzat bezela, izan oi dira kaltegarriak. Aberatsak uste du dala zorionekoa diru askoren jabe dalako. Baña lapurrak billatu dituzte sarri beren etxeetan eriotza emanaz, ta nekazariaren etxean ez dute oñik ipiñiko.

*Itxurapen utsaz ez zaiteala arrotu
Okerra zuzentzat ez dagizun artu.*

IPUI 30
Aizeria, Ollara ta Txakurrak

Goseak estutzen zuen aldi baten, eldu zan Aizeria burua lurraren kontra zerabillega Ollarrarekin Ollak zebiltzan toki batera. Ollarrak igarri zion Aizeriaren etorrerari; asi zan karkarasa estuekin Ollak biltzen, ta igaroerazo zioen guziaz arbola gañera bera aurrengo zala. Aizeria jarri zan arbolapean, ta esaten dio palaguz, ta itz labañakin Ollarrari.

—Zer egiten dezu goi orietan zure Ollakin? Noren beldur zera? Nere? Ez nator ni zuen billa, zuei gaitz egiteko, ta bai lurreko berriak zuei emateko.

—Ez dakit nik ezere berririk —diotsa Ollarrak arbola gañetik.

—Egin da bada —esan zion Aizeriak lurreko lau oñeko, ta egazi guzien artean betiko pakea. Emendikan aurrera ezin alkarri gaitzik egingo diogu. Jetsi zaite bada beera zeure lagun oriekin, ta pakearen izenean egingo degu alkarrekin bazkari eder bat.

—Benaz benaz —diotsa Ollarrak— poz andi bat ematen didazu berri orrekin.

Ta au esanda, jaso zuen burua ta luzatu iduna zerbait balekus bezela.

—Zer dakutsu? —esaten dio Aizeriak.

—Dakustaz —diotsa— Txakur bi datozela arinka ta saukaz, ta etorriko dira pakearen berri onak guri, ta zuri ekartzera. Ala bada, Txakurreen, emendik jetsita, egingo degu guziok bazkari zuk diozuna.

—Agur, agur —esaten dio Aizeriak— banoa ni emendik.

Ollarrak arbolatik.

—Eroa, nora zoaz? Zeren beldur zera pakeak egin badira? Txakurrak ere ezin gaitzik egingo dizute.

—Ori ala da —dio Aizeriak— baña gerta liteke datozen Txakurrak bake berririk ez jakitea.

Onekin iges egin zuen Txakurren zai egon gabe.

Ipui onek dio, asko jakiñentzat badirala asko jakiñagoak; gezur batek agertzen duela beste gezur bat.

*Ez bada iñori gezurrik sartu,
Gezurra ez dakizun agertu.*

IPUI 31

Aita ta Seme gaiztoa

Guraso batek zeukan Seme oker ta gaizki azi bat zeñek ematen ziozkan naigabe andiak, ta negar eragin oi zion txit sarri. Aldi askotan gelditzen zan gabaz kanpoan. Egiten bazion agiraka, largatzen zuen gogorrangoak eranzunda, ta ezin bururik egin zuen berarekin. Seme gaizto onegatik morroi ta mirabeak ere eraman oi zituzten atsekabe asko. Oei esan zioen Etxeko Jaunak Ipui au.

Nekazari batek zeukan Idisko gazte, mardo, ta ezi gabea. Ezi didin, uztartu zuen Idi ekandu batekin. Zekusanean Idiskoak lepoa uztarpean gatigu, ta ezin jaso zuela burua nai bezela, indarka ta ostikoka mankatzen zuen Idi uztarrarian geldí zegoana. Nekazari, bien jabeak akullua arturik, ematen ziozkan galantak Idisko uzu ta ezi gabeari, ziotsala:

—Ez zaitut nik uztartu burdia erabili, ta sorroan lurra aratzeko, ta bai bakarrik ezitzeko zure lepo gogorra.

Onela geldika akulluaren bidez ezi zuen, ta gero uztarría erakutsita beste gabe, etorri oi zan Idiskotxoa burua makurtzera.

Ipui onek esan nai du, gaztetatik uztartu, edo ezi bear dirala umeak lepo biguñá daukaten artean. Ekarri bear dirala onez, ta gaitzez esanak egitera, gurasoai lotsa gordetzera, etxeari begiratzera. Au ez egiñá gatik mugonez, ta gaztetxotan, lepoa gogortzen dala, ta gerora ezin ekarri dirala eskura; gogortzen dirala gurasoen kontra; irtetzen dutela lotsa galdukoak, bizitza txarrekoak, ta atsakabe asko emateko. Au ezagutu zuen, baña berandu len aitatu degun Aitak.

*Daramana gaztetatik uztarría
Izango da ume ondo azía.
Gelditzen bazáio idun gogorra,
Berandu etorriko da zigorra.*

IPUI 32

Eskua, Oñak ta Sabela

Eskuak, ta oñak alkar arturik ekin zioen sabelari, esanaz:

—O lagun gaiztoa! Gure bear ta nekeakin daramazkitzu egun gozatsuak; asetzen zera jan ta edanaz gure irabaziak. Oñakin goaz sorora; esku ta oñakin laiatzen da; mastiak ardorik emango badute, ezin dute eskuen neke andi gabe. Aldi askotan beso guztiak arikatu bear dute. Zenbat bider oñez bide luzeak egin bear dira zerbait irabazteko? Zuk, o sabel gaiztoa! daramazkitzu zere barrunbera gure neke, ta izerdi guzien irabaziak, ogia, ardoa, ta zer ez? Eta asetzen ote zera beti gure irabazi al guztiakin? Guretzat ez dago nekea baizik. Ez degu ezer jaten. Ala bada ikasi bear dezu beargintzaren bat zer jan izaiteko; erabaki degu guk, ez bearrik egitea zuretzat.

Eranzun zioen sabelak:

—Ez arren orrelako asmo txarrik artu. Ez dakizute nik ezin ezer irabazi dezakedala? Ze beargintza ikasiko det? Asko zor dizuet, egia da; egiten dezute bearra neretzat; ordea zuek partil izan oi zerate. nere barrunbera datorrena, ez da guzia bertan gelditzen, neretzat bear dedana gorde, alper dana bota, ta zuek gana igarotzen da bizi ta sendakia. Nik jaten ez badet, nola zuek bizi? Nola bear egin? Alkarri bear diogu lagundu; bada etxe batekoak gera.

Diotsate eskuak ta oñak:

—Askojakiña, asmatzalle, ta berritxua zera guri zoraerazotzeko. Gezurra diozu ez gera gu zure bear, ta ez dizugu lagunduko.

Larga zuten sabela egun batzuetan janik, ta edanik eman gabe, ill zitzaion barruko berotasuna, leortu ta ugartu miñgaña egarriz. Sabelaren jan ezaz argaldu, ta indar gabetu ziran esku ta oñak. Ezagutu zuten oek nondik zetorken kalte ura. Ematen dioe jaten ta edaten sabelari; baña berandu zetorren sendagarria; ill zan sabela ta ill ere ziran esku ta oñak.

Ipui onek esan nai du, ez dala bakoitza guzia beretzat, edozein gizonnek bear dituela lagungarriak senide, adiskide, ta ongillen artean. Errege bat ez dala izango Errege, bere menekoak laguntzen ezpadioe. Etxe, soro, ta baso asko dauzkan andikirik aberatsenak, burua galdu ez badu, aitortuko du, alperrak dirala alako ondasunak nekatzen ezpada beargiña; ez duela ez errenta, ez gari, ta ez ikatzik izango nekazariaren eskubear gabe. Eskuak, oñak ta sabelak alkarri lagundu bear dioen bezela, ala

gizon batzuek besteai, galduko ez badira. Ezaguera onek ekarriko gaitu alkar maite izatera, beragokoai ez erakustera gogortasunik. Baledukate au gogoan Nagusi, ta Etxe-jaunak, oniritzi, ta maitetasun geiago ekusiko litzako beren serbitzari, ta Errenteroen alderonz, zeintzuen neke, ta bearegiñez dauden anbeste era ta jauntasunean. Orregatik

*Bat beretzat ez da asko;
Laguntasuna du bearke.*

IPUI 33 Gizona eta Astoa

Gizon batek zerbait irabazi nairik, ezarri ziozkan bere Astoari bizkarrera perz, edo lapikoz beterikako otarra bi, ta nai zion ariñ eragin anbat lasterren eldutzeko Feria andi bat zegoan Errira. Asto gaixoari ematen ziozkan makillada gogorak, al zuen baño ariñago eragiteko. Baña geroago, ta laburragoa zan Astoaren ebillera edo pausoa. Gitxi jan, pisu andia, makilladak ugari, larga zuten aginte, edo adore gabe. Onela estutu zan, ta esan omen zuen buru-andikoak:

—Ai illik banengo! edolarik bukatuko lirake nere nai gabeak.

Alako batean erori zan illik, ta erortiaz ausi ziraden perz, edo lapiko asko. Astojabea asi zan biraoka, ta kolpetzen Abere illik zegoana. Ekusirik anbeste kalte, Astoa illda, ta lurrezko onziak apurtuta:

—Zer egingo det? —dio—. Kenduko diot larrua Astoari; egingo ditut arrazkoak.

Nekatu zan orretarako miatzen ta moldatzen larrua. Gizonak izan zituen kalteak, ta Astoak illda ere larrua eman bearra; ark, bere zekentasun, ta errukirik ezaz, onek eriotzari biraoz dei egin ziolako.

Ipui onek erakasten dioe batzuei, ez geiegi irabazi nai izatea; ez, mendeko ta morroi mirabeai neke larregi, edo gogorregiak aztuerazotzea; ta beste batzuei, ez dei egitea eriotzari erneguz. Eriotza txarrarekin ez dira bukatzen atsekabe guziak. Kristau batek begiratu bear dio beldur onez eriotzari. Etorkizunak erakarri bear gaitu ez ernegatzera atsakaben artean, ta artzera pakez lurreko nai ez, ta pena garriak.

*Eriotzari erneguz deitzea,
Ez da naigabea kentzea.
Gabiltza geiegiaren billa?
Izango gera gere kaltegilla.*

IPUI 34
Aizeria ta Matsak

Eldu zan Aizeria mats-landara azi bat orman itxatsita zegoan Etxe baten ondora.

Ekusi zituenean mordo ederki elduak, etorri zitzaion jateko gogo bizia. Abiatu zan alde guzietatik aztertzen, nondikan igo al zezakean mordoak zeuden tokiraño. Ez zuen igobide onik arkitu. Dio:

—Igoko det landaratik.

Ordea, nola matsaren adartxo, ta aienak ziran argal, indar, edo sendotasun gabeak, zerbait igo zuenean, erori zan lurrera. Ernegatu bear zuen mordo ederrak ekusi, ta ezin arrapatuaz. Aitortu nai ez zuen bere ezin artua ta dio estalgarritzat:

—Mordo oek ez dira oraindikan ondo eldu, gaitz egingo liket jango banitu, ta ala obe det ez jatea.

Ipui onek adierazoten du, zurtasun, ta asko jakiña izatea dala, noiz-bait ez dakigulakoa egitea. Orregatikan,

*Ondo da noiz-bait nai eza erakustea,
Ta jakinda, ez jakiñarena egitea.*

IPUI 35
Ogi-gaztaia ta Sagua

Ogi-gaztaia zar batek ezin artu zituen Saguak oñak astunak zeuzkako, ta asmatu zuen sartzea iriña zegoan Arrazko batean, ta irten zuen zuriz janzirik. Jarri zan toki illunean, bestela ezinda, asmo gaiztoz saguak arrapatzeko. Eldu zan toki artara sagu gaitz gabeko bat, ta begitandurik, gauza zuria ekusita, janariren bat zala, erori zan bere etsaiaren atzaparretan. Ala eldu ziran beste sagutxo bi, ta gertatu zitzaien beste anbeste. Eldu zan Arratoi zar, asko jakiñ, ta beti zebillena ondo bazter ta gauzai begirutzen, erori ez zidin lakioren batean. Zuritasuna ekusita ez zan ero erorik iru sagutxoak bezela geiegi urreratu. Igarri zion irin utsa ez zala; bazebillela gauza biziren bat, illaren itxurapean. Diotsa:

—O sagu arrapatzalle arnasea ito nai dezuna, ta soñoko zuriz estalirik zaudena! Asmo oriek on ta egokiak dira sagu gazte, ta gutxi jakiñak arrapatzeko uste uste gabeak; ez ordea ni bezelako soldadu zar, zure ta zu bezelakoen asmoak ondo ikasirik dauzkenak atzaparretara eramateko. Askotakoa egin bazaituzte zeure urte askoak, bai ni ere jakiteko non zer dagoan.

Ipui onek dio, indarririk ez duten askok beren buruak gordetzeko, badituztela zurtasun, ta argia, desegiteko etsaiaren sendotasun, eta asmoak.

*Belar artean dago Sugea,
Ez bada izan arduragabea.*

IPUI 36
Itzaia ta Otsoa

Gizon bat zebillen basoko larrean Idiak zaitzen, ta urbildu zitzaion itoka Otsoa. Diotsa ark oni:

—O Otso salobrea! Zerk zakarzuki ona ain estu ta larri?

—Ez dakutsu —eranzuten dio Otsoak— nola datorren Eizaria nere billa? Ez arren ni salatu, ez esan zein bide artu dedan.

—Zoaz beldur gabe —diotza Izaiak— ez diot txist bat aterako, ta erakutsiko diot okerreko bidea.

Andikan laster eldu zan Eizaria, ta galdetu zion Itzaiari, nora zan Otsoa, zein bide artu zuen. Au zegoan urtxoan sasipe batean ezkutaturik, ta ikaraz. Itzai asko jakiñak eskuz ta aoz erakusten dio bide okerrekoa; baña begien kiñuz zuzen, ta Otsoa zegoana. Eizariak ez zioen igarri begien kiñuai, ta esku ta aoz erakutsi zion bideari jarraitu, ta okertu zan. Irten zuen sasipetik Otsoak, ta diotsa, oni Itzaiak:

—Esker andiak eman bear dizkidatzu gorde zaitudalako; itzekoa izan naiz.

—Bai —eranzun zion Otsoak— eskerrak zure ezpañai, ta zure eskuai; baña madarikatua izan didilla zure begi gaizto kiñularia.

Ipui ederra itz labañ ta samurrekin biotz dollor ta tolesturaz betea dutenentzat, ta ezagu eraziteko zenbat kalte egin dezaketen. Auan bat, biotzean beste bat, da gizon malmutz, ta okerren natua. Argatik,

*Askok dituzte itz ezñitsiak,
Ta biotzez, asmo beazundiak.*

IPUI 37
Otsoa ta atxurlaria

Otso bat erori zan lakio batean, ta ekusi zuten gatigu zegoala Atxurlari batzuek. Urbildu zitzaizkon, ta an zan ekustea, bazuek agakadak ematen, beste batzuek ista ta farra egiten. Esan zioen beren arteko batek:

—Gizonak, zertako da gaitz egitea gaitzik egiten ez duenari?

Atzeratu zituzten aga edo makillak, ta larga zioen gaitz egiteari; errukin ziran ogia jateko emateraño. Gaba eldu zanean, joan zan bakoitza bere etxera, uste izanik, illko zala Otsoa goizerako. Gau artan urratu zituen lokarriak, iges egin zuen, ta laster sendatu zan. Gogoan zerabillen, nola gaitz egin berak ere bere gaizkillai. Biurtu zan basorik soro ta landetara, ta aserrezko sua zeriola, ekin zioen arrapatu zituen Arzai ta Atxurlariari. Larga zituen batzuek illik, beste batzuek gaizki zauriturik. Sartu zitzaien beldurra, inguru artako errietakoai, ta erregutu zioen gaitzik ez egitea.

—Ondo da —dio Otsoak— barkatuko dioet jo baño egin ez nautenai; idukiko ditut adiskidetzat nerekin errukitu, ta ogia eman zidatenak; baña gogoango didate bizitza kendu nairik ebilli ziranak.

Ipui onek erakasten digu, biotz biguñeko, ta errukiorra izaten: Bada

Edozeñi on egiozu

Noizbait damuko ez dezu.

IPUI 38
Aragi-epallea ta Aria

Ari asko zebiltzan larrean alkarrekin aldra, edo tegi bat eginda. Etorri zitzairen okelasaltzalle, edo erriko Aragi-epallea, ta eraman zuen Ari bat. Bere lagunak egon ziran geldi, txistik ere atera gabe, asko ezpalitza bezela anbesteren artetik bat eramatea. Ala bein banaan, egunoro eramaten zuela bat bakarra, gelditu zan lagun gabe Ari galant ta mardo bat. Etorri zan onen atzean ere, ta eskuak egozteko onean diotsa Ari onek:

—O gure etsai odolgiroa! Eraman dituzu nere lagunak; ezkutatu dezu tegi guzia geldika gañibet gogorraren bidez bizitza kentzeko. Nerekin zoaz beste anbeste egitera. Gurea da erakeria. Alkar ondo artu bagendu, lenengo etorrerean guziok topeka ekin baginizu, gordeko giñan erioztatik. Txoroak izan gera alkarri ez laguntzeaz. Orain bakarrik arrapatzen nauzu, ta ez naiz asko zuri arpegi emoteko.

Ipui ederra ikasteko, nola alkar ondo artu bear duten erri, naiz etxe batekoak. Ari me bat erraz etetzen da; ez alkarrekin soka lodi bat egiten bada. Au ondo aituko balitza, banatuko ezpalira gure borondateak, ez lirake ekusiko anbeste errierta, ezin ikusi, ta auzi: Bada

*Arriskuari aurrez begiak ezarri
Kalte andiak ez ditezen etorri.*

IPUI 39
Txori-artzallea ta Txoriak

Udako egunetan zeudela Txoriak kerizpean alzutena jaten, ekusi zuten begi gaiztoko Txori-artzalle bat, nola prestatzen zebillen kañabera, ta zakuan zekartzen sareak. Txori gaixoak uste izan zuten gizon ura zala beren ongillaren bat, ta beren errukiz malkoak zeriozkala begietatik. Beren artean zorionez zeukatzen txori pizkor, asko jakin, ta begiratu bat, zeñek ezagutzen zituen gizonaren asmo galgarriak, ta diotsate:

—nere lagun maiteak, ez dabil gure onean piztadun sare ipinitzalle ori; negarra ta errukia baño urrago du farra gu gakusazalko. Dauzkan sareak, dira gu barrunbean arrapatzeko; ta bere lepo-zakua, edo brurjakea, gu gordetzeko. Sinis nazazute. Nai baditugu buruak gorde, iges egin bear degu bereala, ta orretarako egoak ekin gora igo, nagitasunari lekuri eman gabe. Bestela eroriko gera bere sare asmo gaiztoz zabalduan. Antziñatik dakizkit onelakoen asmoak; bein baño geiagotan arkitu naiz berak arrapatzeko irriskuan.

Sinistu zituzten Txori asko-ekusiaren esanak; igo zuten landatik gora, egaaturik; larga zuten Txori-artzallea aoa zabalik bere sare ta burujakearekin, iges egin ziotelako atsekabeaz.

Ikasi bear degu Ipui onekin, artu bear dirala ondo nai digutenen, ta jakitunen itz edo esan zuzengarriak. Ez jakiñak asko galdu ditu, ta gorde ere bai burua galtzetik; norbaitek erakutsi diotelako erorgarri, edo irriskua: Bada

*Lagun jakitunari jarraitu,
Bere itz onak pozik artu.*

IPUI 40

Gizon egia zalea, Gezurtia ta Tximoa

Gizon bik irten zuten alkarrekin lurra, ta erriak ekustera; bata zan egia zalea, ta bestea gezurti utsa. Zebiltzan zebiltzan eldu ziran Tximoak zeuden baso batera. Tximo nagusi, edo besten buru bezela zanak, esan zioen beste Tximo mendekoai.

—Ara non dakustazan gizon bi; zoazte, ta esan egiozute, datozela nere aurrera.

Egin zuten mandatua Tximo batzuek, ta eramán zituzten gizon aiek Tximo nagusiaren aurrera. Eldu orduko oek, exeri zan bera aulki eder batean; ipiñi zituen albo bietatik beste Tximo guziak, ematen ziola bakoi-tzari zegokion tokia. Galdetu zion Tximo nagusiak gizon bi aietatik bata-ri, ta au zan gezurtia:

—Zer diote nigatik gizonak?

Eranzun zion:

—Deritzat, zu zerala Errege andi bat, zure inguru ta aldamenetan daudenok dirala, batzuek Jauna andiak, ta besteak Soldau agintarien artekoak.

Gezurra bazerion ere, jaso zuelako itz labañekin Erregetzeraño, Erregeren izena aitu nai zuen Tximo nagusia, diotsa:

—Esan dezulako egia, emango zatzu sari eder bat.

Arro arrorik gelditu zan Tximo nagusia gezurrezko andikeriarekin; ta galdetu zion egia zalea zan gizon bigarrenari:

—Eta zuk zer diozu?

Zion onek bere artean:

—Gezurra esan duenari ematen badioe emen alako saria, nolakoa emango ez zaio egia esaten duenari?

Eranzun zion bada:

—Zu, ta emen zauden guziok zerate Tximo batzuek, ta besterik ez.

Aserratu zitzaion Erregeren izena enzun nai zuen Tximo nagusiari, ta diotsa:

—Zer? zatoz ona nor geran agertzera? Ez eman niri Erregetasuna, ta oei andikiena? Tximo utstzat eman? Ill bear dezu, itz egin ez dezulako nere gogora.

Ala ill zuten egia esan zuena, ta saristatu gezurti andia.

Ipui onek salatzen ditu lurreko asko. Gezurti, itz labañ zaleak, biotz tolestua dutenak, igo oi dute sarri leku goietara, agindupetik agintari izai-tera; ta egia zaleak, gezur gorrotokoak, biotz garbikoak, jo oi dute goitik bera, ta asko alditan gezurra da saristatua, ta egia zapaldua. Baña

*Gorde zaite itz labañetatik,
Ta alde egizu gezurtietatik.*

IPUI 41
Astoa ta Leoia

Asto batek basoan zebillela, topatu zuen Leoia, ta diotsa oni:
 —Igo bear degu mendi gañera, ta erakutsiko dizut, nola asko ta asko nere beldur diran.
 —Goazen bada —esaten dio Leoiak farra eginda.
 Igo zutenean, asi zan Astoa arrantza sendoak egiten.
 Soñu au enzun zutenen Baso artan zeuden Erbi, ta Kuiak irten zuten sasipetarik, ta artu zuten igesa. Diotsa orduan Astoak Leoiari:
 —Ez dakustu nola nere beldurak atera dituen iges egiteko?
 Eranzun zion Leoiak;
 —Asto Jauna, Erbi ta Kuiak igesa artu erazotzeko asko ta geiegi da Txakurtxo baten zauka. Ez zaite bada orrenbesteraño arrotu. Egingo banu nik emen orroa bat, ekusiko zenduke, nola ikararen ikaraz iges egingo lukeen Zezenak, Basaurdeak, Otsoak, Artzak, Katamotzak, Mandoaak, ta: nork ez? Zein gutxi beldurtu nauzun ni! Zera bada Asto buru andiko, ta belar luzedun bat baño geiago?
 Ipui onek esan nai du, farragarria dala askoren arrotasuna, ezer egin ezin, ta gauza askotakotzat berenn buruak saldu nai dituztela. Bada

Izan gabe, burua andiriztea,
 Da Asto arranzaria izaitea.

IPUI 42
Arranoa ta beste Egaztiak

Arrano asko jakin batek neke gabe janaria billatzea gatik, asmatu ta zabaldu zuen bere jaiotzegunean eman nai zioela mai, edo bazkari eder bat beste Egaztiak. Eldu ziran bera baño Egazti txikiago batzuek Arrano prestu onen etxera; ta barrunbean zeuzkala, itxi zituen ate, ta irten bide guziak. Ill zituen banaka, ta berekin egin ere bai egun askotan bazkari ederrak.

Ipui onek dio, Gizon andi, ta aberats batzuen bazkari emate, ta beste palagagarriak, dakartela gezur, ta asmo gaiztoa nekazarien kaltean. Au ekusten da bide txarreko irabazi naietan. Eskeñiko diozke aurrez diruak, erruki balituzte bezela; eman ere bai epean gari ta artoak. Au da Arranoaren bazkari eskeñtzea. Baña beren bizkarretik gizenduko dira, eskatuko diozkelako emanak baño geiagoak. Laster egingo dira nekazarien gari ta artoen jabe. Aberastu dira berak, oek argalduaz, koipe guzia jan dioelako. Ala bada

*Erri askotan dira Arrano gizenduak,
 Ta nekazari gaixo, berak argalduak.*

IPUI 43
Leoia ta Aizeria

Gizenduta zegoan leoi batek, siniserazo nai zuen eririk zegoala, ta erakarten zituen bera ekustera beste Abere ta Lauoñekoak, zalako guzien buru, edo Erregea. Ordea eltzea ta irenstea guzia bat zan. Eldu zan leiza atarira asko jakiña zan Aizeri bat. Diotsa oni Leoiak bere etzuntegi, edo oetik:

—Atoz aurrera.

—Ez ni —eranzun zion Aizeriak—. Dakustaz sartzen diradenan oñatzak, ez ordea irtetzen dutenenak.

Ala gorde zuen burua asko jakiñez, ta begiratua izanaz.

Ipui onek erakasten du, besteen kalte, irrisku, ta gaitzetatik ikasi bear degula gere gordebidea. Orragatikan

*Besteen gaitzetan ipiñi begiak,
Ta ekusi nondik diran etorriak.*

IPUI 44
Otso ta Asto gaixotua

Jakiñik Otsoak gaixo, edo eririk zegoala Astoa, joan zitzaion ekustera sendatzeko estalgarriaz. Ikutzen zion an ta emen, ta diotsa:

—Non dezu miñ? Non dago zure gaitza?

Eranzun zion Astoak bere Mediku, edo Sendagille ederrari:

—Zuk ikutzen didazun leku guzietan daukat miñik andiena. Orretan dago nere gaitza, edo kaltea; ta eskerrak emango dizkitzut pakean bazaude. Zu bezelako Sendagillak dira gaitza irasteko obeak.

Ipui onek dio, gizon gaiztoak saldu nai dutenean on egiña itz eder-rakin, orduan ari dirala geien gaitz egiten. Bada

*Ez sinistu gizon gaiztoari
Gezurra dariolako alakoari.*

IPUI 45
Txindurria ta Txirriskia

Neguko egunean Txindurriak ateratzen zituen gari ale lurpean gordeak eguzkira, barunbean geiegi ezkoturik usteldu ez zitezen. Ikusi zuen onetan Txirriska soñulariak, ta eskatu zion zer jan. Diotsa Txindurriak:

—Nere laztana, zer egin dezu udan negurako jangarria bildu gabe? Ez dakizu nola ni nekatzen naizan mugonez gero gosarik ez idukitzeko? Alperra izanda, nai dezu iñoren bizkarretik bizi?

Eranzun zion Txirriskiak:

—Ez nuen udan astirik izan bear egiteko, ebilli nintzalako erririk erri, bazterrik bazter soñua jotzen.

—Ederki —esaten dio Txindurriak— soñuarekin uda zabala olgan-tzan igaro badezu, igaro egizu negua dantzatzen. Ala berotuko zera; ala kenduko dezu gosea.

Zeinbat artzen ote ditu Ipui onek? eta zein ederki erakasten digun Txindurriak iges egiten alperre! Gosea ill nai dute askok iñoren bizkarretik. Iduki ere bai zer jan nekatu gabe. Argatik

*Alperreak izango du gosea,
Ta soroa zalga txarrez betea.*

IPUI 46
Pagoa ta Kañaberea

Baso batean zeuden alkarren ondoan Pagoa, ta Kañaberea. Etorri zitzaizen egoi aize zatar ta sendoa, ta Pagoak ez zuen beratu ta makurtu nai, ta bai arpegi eman, ta jarki aize gogorrari, esan ez zidin bera baño sendo-agoa zala aizea. Berriz Kañaberea makurtzen, ta obentzen zitzaion, ta zera-billen aizeak bein batera, bein bestera, sendo egon ezinik. Diotsa Pagoak:

—O Kañabera argal, miazti, ikarakorra! Zergatik zabilza zabuka ordi baten gisan, sendo egon ezinda? Ez dakutsu nola ni sendoago nai-zan aize guziak baño? Emen ausitzen dira beren aserreak, niri zaburik eragin gabe. Arpegi ematen dioet, ta ezin dute ezer nirekin.

Eranzun zion Kañabereak:

—Ezagutzen det nik nere argaltasuna; ez naiz ni zu bezein sendoa; ez det erakutsi nai ez dedanik.

Alako batean dator aize olatu ain portitz ta gogaitkarria, non da ausi zuen gerri gerritik gure Pagotzarra, ta jo zuen bera, oñean gelditzen zala Kañabera giratzallea. Lurrean zetzala Pagoa egoi-aizeak garaiturik, diotsa Kañabera zutik zegoanak.

—O Pago luze, lodi ta mardo! Nora dira zure arrotasunak? Zergatik sinistu ez, zegoala zu baño indartsuagorik? Zure orri, edo ostro argi egiten zutenak zimeltzen asi dira; laster igartuak ekusiko ditugu. Etorri-ko ere dira gizonak beren aizkorakin jo dezulako lurra, ta lotsa kenduta, txikituko zaituzte, etxetara eraman ta surtan erretzeko. Ona zertara etorri dan zure errotasuna. Ni makurtzen nintzaion aizeari, ta nago orain zutik kalte gabe.

Ipuin ezin ohea adierazotzeko gizon arro, astin, ta buruiritzikoai, nola geroenean izango diran beratuak. Burua makurtzen dutenak, edo humillatzen diranak geldituko dira zutik, kalte gabe, aizerik gogorrenak garaitu ezin dituela. Zenbat mutill ta gizon arrok, indarrak erakutsi naia gatik, iritzirik sendoagoak diradela burruka ta makillaka, garaituak izan dira, jo dute bea, lurpera gorputza eramateraño! O arrotasuna! Zenbat galdu dituzun! Orregatik egia garbia da, beratzen dana biotz arrotuz, beratua. Esopok baño obeto jakin bear dute egia au Jesukristoren eskolan azi diranak. Bada

*Ez inoiz burua goratu geiegi,
Eroria izan ez zaitetan beregi.*

IPUI 47

Mandakoa, Aizeria ta Otsoa

Zebillen Mandako bat mendipeko ibar batean belarra jaten; etorri zitzaion Aizeria, ta galdetu zion onek:

—Nor zera?

Eranzun zion Mandakoak:

—Zaldi grañoe galant bat zan nere Aita-aita.

—Ez dizut ori galdetzen —diotsa Aizeriak— ta bai nor zeran?

—Ni naiz lau-oñekoa —eranzun zion Mandakoak.

—Gogaitgarria zera —esaten dio Aizeriak— esazu bada zein dan zure izena.

Berriz Mandakoak:

—Ez dakit nik ori; ill zitzaidan Aita gaztetxoa nintzala, ta nere izena aztu ez zidin, itxasi zidan nere ezkerreko ta atzeko oin pean; ezin inoiz irakurri izan det. Zu zera irakurlaria, jasoko dizut oña, ta ekusiko dezu zer dion, ta esango didazu.

Aizeriak, askojakiña izanik, igarri zion zer asmo zerabillen Mandakoak; alde egin zuen ixillik, ta dio:

—Era ederra Otso nere etsai tontotzarra galtzeko.

Billatu zuen bada Otsoa zetzala kerizpe batean, ta pozez bezela diotsa:

—O ero zenu gitxikoa! Zer egiten dezu emen? Jaiki zaite bereala, atoz nerekin ta erakutsiko dizut non dagoan Mandako gazte, gizen ta aragi samurrekoa. Ez det nik indarririk itotzeko, zuk bai. Zuk illko dezu, ta biok sartuko gera partillean.

Sinistu zion Aizeriari, ta joan zan Otsoa berekin, Mandakoa zegoan ibarrera. Galdetu zion Otsoak:

—Zu nor zera?

—Ni naiz —eranzun zion— Zaldi grañoe galant baten illoba.

—Ez diot ori —esan zion Otsoak— ezpada, nor zeran zu?

—Ni naiz bada —eranzun zion Mandakoak— lauonkkoa.

—Gogaitkarria zaude —diotsa Otsoak— esazu zuzen, zein da zure izena?

—Ori ezin esango dizut —eranzun zion Mandakoak—. Gaztetxoa nintzala, nere Aitak itxatsi zidan izena atzeko, ta ezkerreko oñaren

azpian. Irakurri nai badezu, atoz ononzago; jasoko dizut oña, jakingo dezu zein dan nere izena, ta niri ere jakin erazoko didazu.

Otso zatar gatz gabe, ta tontotzarrak eskatu zion oña irakurtzeko, ta Mandako jakiñagoak aurtigi zion ostikada gogor bat, jo zuen bekokiaren erdian; bota eragin ziozkan begiak, ta garuñak buru ezurra ausirik, ta larga zuen bertan illik. Aizeria bitartean zegoan zelataka ekusteko zertan gelditzen zan irakurte alakoa. Irten zuen pozez beterik zegoan gisatspetik, urreratu zitzaion illari, ta diotsa:

—O Tontotzar adin ta gatz gabea! Zerk sartu au ez iakian gauzan? Nola igarri ez, gordeko zuela burua ire ortzetatik Mandako ostikariak? Ez gaituk orain ire beldur, ez Mandakoa, ez ni.

Ipui ederra ezaguerazitzeko berritxu jakiñgurai beren zorotasun, ta tontotasuna. Zein ero ta buru kaltekoa dan galtzeko, irriskuan jartzen dana!

*Ez galdetu bear ez danik,
Ez adituzeko nai ez dezunik.*

IPUI 48
Mika egarritua

Egarritu zan Mika bat, ta irten zuen ur billa. Eldu zanean Iturrira, ikusi zuen sakonduta zegoala ura, berak antxitu ezin zezakean bezela. Estutu zan, baña ekusten du Neskatxen batek ura eramateko ekarri zuen galleta bat, ordea zeña ez zegoan erdiraño baizik urarekin.

—Au zer da! —dio— Egariak ito bear nauela uraren ondoan? Iturri sakondutik, ta galleta erdi betetik urik artu ezinez? Zer egin dezaket?

Asmatu zuen ekartzea, ta bein banan botatzea galletara arri kosko, edo txikitxoak. Zenbat geiago botatzen zituen, anbat gorago igoten zuen galletako urak, ta azkenik asmo onekin igoerazi zion berak nai bezela edan zezakean neurriraño.

Asko dezake eskuak,
Baña geiago buruak.
Garaituko dezu ezin egiña,
Baldin bazera asko jakiña.

IPUI 49
Nekazaria ta Idisko gaztea

Nekazari baserriko batek zedukan Idisko mardo, baña alper ta ezi gabea. Uste izan zuen jabeak askoko zala ezitzeko uztartzea Idi paketsu ta bearraera oituarrekin. Ikusi zuenean Idiskoa lepoa gatigu, asi zan orroz, ostikoka indarka, ta bota zuen uztarria ugalaq urraturik. Ikusirik Nekazariak Idiskoaren uzutasun, ta ezi eziña, lotu ziozkan oñak, ebaki ere bai adar biak zorrotzak zeuden aldetik, ala adar motzekin iñori gaitzik egin etzegion. Uztartu zuen berriz. Idiskoak urratu zituen lokarriak, ateratzen zuen lur autsa jabeari itxuerazitzeko bezela. An ziran putzak, an ostikokak, an orroak, an aoko pitsa. Aserratu zitaion Nekazariari, ta diotsa:

—Idisko zoratua, egin ziat alegiña ezitzeko ire arrotasuna; ez ziaqok iretzat ez uztarri, ez ugalaq sendorik; laguna galtzeko asko aiz; lotsarik gordetzen ez diok jaten ematen dianari. Alperrik izango dira nere neke berriak; berdin ez ziaqok iretzat ezibiderik. Bada nik kenduko diat betiko, ta laster, ere arrotasuna; eramango aut Aragitegira, ta Epallearen mallu gogorrak beratuko dik burua.

Ipui onek dio, gazte uzu, natu txar, ta aziera gaitzokoak berandu, nekez, ta askotan iñoiz ere ezi ezin dirala. Zigorrada, agiraka ta beldur garri guziak alperrak dirala. Idiskoa gorputztu, mardotu, ta zezendu bada, jaikiko da jabe beraren kontra. Onelako gizasemeak bakarrik ezi oi dira, edo presondegi gogorretan, edo obeto urkabean. Ala bada txikitxotatik eman bear da aziera ona; aurtxoak zigortxoak ekusita beldurtzen diranean. Orregatikan

*Gaiçto gogortuaren ezibidea,
Da urkabera eramatea.*

IPUI 50

Piztia itxusi ta Gizon bideaztia

Lidiako aldamenetan dagoan, ta Atlos deritzon mendi batean eza-
gutzen dira piztia izugarri ta itxusi batzuek; buruetan dituzte Idiskoak
bezelako adarrak; oñetan dirudite Auntzak, ta beste guzian daukate gizon
nano, edo txiki baten itxura. Eldu zan mendi artara leku urrutietatik
Erromes, edo gizon bideazti bat. Irten zion esan degun bezelako Abere
zatar, edo Gizon-piztiatu itxusiak, zeñari ematen dioen Satiroaren izena.
Diotsa onek pakez gizon Erromesari:

—Atoz beldur gabe nere etxera; emango dizut mai ona; bada mendi
onetako aldats, ta elurak nakatuaz gañetik, eman izango dizute gosea.

Etxera eldu ziranean, gizon bideaztiak eskuak berotzeko estutzen,
ta igortzitzen zituen bata ta bestea alkarrekin, egozten ere zuen aoko
arnasea esku sabeletara. Maian jarri zanean, ekarri ziezten janaririk ede-
rrenak, ta sabela berotzeko katillu bete ardo berotu ta zirakiana. Urbil-
du zuenean ezañetara, erre ziozkan ardo irakiten zegoanak, ta txut esa-
nik, asi zan ardo gorituari putz egiten. Bazekusan au Abere zatarrak, ta
diotsa gizonari:

—Au zer da? gauza desberdin bi dakustaz zugan. Ao batekin bero-
tu zinituen arnasa emanda esku-sabelak; ta ao berarekin puzka ta puzka
otztu nai dezu ardo beroa. Gizon okerra zera zu, bi aldetara egiten dezu-
na, ta biotz tolestuaren jabea. Ez det nik nere etxean iduki nai zu beze-
lako gizonik. Zoaz bada nai dezun lekura, ta etorri zeran bidetik.

Ipui onek arrapatzen ditu biotz ta ao biko gizonak, atzetik saldu, ta
aurretik arpegi ona daukatenak.

*Ez da ez farra egiteko,
Arpegi bi idukitzea,
Batez pakea saltzea,
Besteaz auzi emateko.*

**IPUIAK ITZ NEURTU,
EDO BERSO EUSKARAZKOAN**

ADIGARRIA

Gure Euskara ez dala egiña lauki, edo zortziko batzuetarako bazik, esango dute ez gutxik. Jasoko dituzte Erdarak zeruraño, azpiratzeko Itzkerak etxekoa. Samaniego, ta Renteria Jaunak ots egiten dute, ipuiak berso, edo itz neurtuetan, ta Gaztelarren itzkuntzan argira emanaz. Nork, diote gero, euskarara ezarri, ta anbeste berso gisatan, ipuiak? Aitu diot zerbait dakianari, Samaniego ta Renteria jakin izan balute Erdera bezein ondo gure Euskera, gatz oraindikan ohea idukiko zutela beren ipui-bersodunak. Gauza oetan itzak ugariagoak dituela gure itzkerak gaztelarrenak baño. Bestetik, gure itzak badituzte otsidakoak ta abere kontuak ondo ezagunak dira Baserri, ta mendietan. Ez da gaitza igartea, zertan dagoan gure Poesia, edo bersogintzen laburtasuna. Dago bada bururik nekatu ez dalako; oitu ez diralako Euskaldunak zortziko, ta laukoetara baizik. Ai baleude aitatu ditudan bezelako jakitunak, Samaniego ta Renteria Euskaldun euskarara eman batzuek! Beste egunik ekusiko luke gure Poesiak, edo bersogintzak. Asi bear da ta jarraitu, aurreratuko bada. Asieran ez dira gauzak osotuak ekusten. Geldika egiten dira aurrerapenak.

Esan nuen len berso ipuizko oiek ez dirala nere burukoak. Pillo andi bat dauka eginda nere Osaba Jaunak; ta pillotik artuak dira emen ekusiko diran gutxi batzuek. Saiagarri bat da au, ta ez geiago.

Esango ere da gure Euskeraren lotsagarriako, ez duela berso, edo Poesiak etxeko izenik. Baña esan dezakegu, ez duela inoiz izan? Arkitzen dira Erri onetan, ta paper txit zarretan, berso euskerazko batzuek, anziñako pergamiño lizunduetatik paper, guretzat zarretara, igaroak, ta an Poesiari ematen zaio *ereziaren* izena. Aztu bada, ez egotzi Euskarari, ta bai Euskaldunai.

Ez arren erriertarik jaso bakoitzaren gogora itzak jokatzin ez badira. Giputzkoan ere ez dabilta berdin. Batzuek diote *maitea, pakea...* beste batzuek, *maitia, pakia*; aiek esatea nai dute *burua, lekua...* oek, *buruba, leku-ba; duben, zuben; duen* edo *zuen...* *zoroa, eroa*; besteak, *zorua, erua*. Aurkeriak dira oek, ta gizon aituak ez dira geldituko utskerian oetan.

Beste gauza bat. Ipui ondo egiñetan ez dira arkitu bear aurtxo, ta Nekazariak erraz adituko ez dituzten gauzak. Onetan uts egiten dute, egia badio Samaniego Jaunak, ipuilari geienak. Erakeria andia bestera egi-

tera, nola litzakean Baserriko neskatx batentzat erostea Dama mundutarentzat bear bada geiegiak diraden janzi pitxituak.

Nola guziak ez dakiten euskera ondo, adituak izan ditezen izen batzuek ipiñiko da bersoen oñean beren azalketa edo esan naia.

IPUI 1

Andra alarguna ta Olloa

Andra alargunak etxean
 Zedukan zori onean
 Ollo arrautzaria
 Egunoro ipintzea
 Utsik gabe arrautzea.
 Dio pozez bere artean:
 —Ematen diodanean
 Aldi batez artoa
 Arrautza egunekoa
 Badit beti ipintzen;
 Zer baldin eramaten
 Badiot nik bi bider?
 Arrautza bat ez da ezer;
 Emanik jan aldi bi;
 Egingo ere nau ni
 Andi biren jabe;
 Nola asmatu ez dube
 Gauza onelakorik?
 Ala ero erorik
 Gizendu zan olloa;
 Ta arrautza batekoa
 Alpertu zan guzia.
 Beti izan da egia:
Geiegi billatzea
Ezzer gabe gelditzea.

IPUI 2

Otsoa ta Antxumea

Aunz bat zijoan basora
 Antxumea etxean itxirik
 Okulluban ondo gorderik
 Irten ez zezan kanpora.
 —Kontu —diotsa— ez irten,
 Biurtu nadin artean;
 Eta iñor bada atean,
Oles, oles egiten,
 Ez idiki beingoan;
 Zaude iratzarritik,
 Ta begiak idikirik,
 Ni an ote nagoan.
 Zelata dago otsoa
 Esan ziona aditzen,
 Baña goseak estutzen
 Zuen agitz gaiztoa.
 —Antxume aragia
 —Dio— da txit samurra;
 Baña bear da gezurra
 Neretzeko *giberria*.
 Dijoa ixillik atera
 Aunz amaren soñuaz,
 Asmo gaiztoz artuaz
 Ta onela arrapatzera.
 Antxumeak du gogoan
 Bere amaren esana
 Asko maitez emana
 Basora zan ondoan.
 Ala atearen zirritutik
 Daramazki begiak
 Ta erakusten dio argiak
 Zegoan leku ezkututik,
 Zala bere etsai otsoa,
 Ez bere ama maitea.

—O *malmutz* gosebera!
 Zein aizan i gaiztoa!
 Ala gogoz kortatik
 Diotsa bere etsaiari.
 Eta, zer ipuiak gazteari?
 Enzun beza bertatik.
Artu bear dira gogoan
Zar jakintsuen esanak
Kalte-artuz eman diranak.
Ez utzi inoi alboan.

IPUI 3

Lapurrak eta Ollarra

Etxe batean lapurrak ziran sartu;
 Nai zituzten bazterrak aztertu
 Goi goitik eta bera;
 Gero ere ez zuten ezer atera;
 Ollar zar bat bai. *Ze izakaria!*
 Baña lapurrentzat ona da geia.
 —Artu dezagun —diote— *lumati ederra,*
 Gangor gorri, *allatsu,* buru artoa
 Aragiz lodi, mamintsu, mardoa,
 Guretzat izango da gaur eperra.
 O nolako aparia!
 Gozatzeko sabel goseberia.
 Bazeramaten ollarra iltzera,
 Eltze batean egosten ipintzera.
 Eman zion ollarrak negarrari,
 Biotza biguntzeko lapurrari.
 —Zertako nauzute ni, o gizonak!
 Ezpaditut aragi samur, ta onak!
 Ordea guzia alperrik,
 Lapurrak ez dutelako errukirik.
 Ollarrak jardun ta jardun ber bera,
 —Zertako naramazute ni iltzera?
 Artu baninduzute ollasko nintzanean,
 Samurra izango nintza ezpañean.
 Ill didilla ollanda biguñ ta gozoa.
 Ollar zarra, *ze janari zozoa.*
 Nakutsute zarturik,
 Gogor, gauza ez, ta zaildurik.
 Ez naiz bizi ni inoren kaltean
 Gizonak esnatzen ditut gabeen.
 Bizi naizala banaiz zerbaitako;
 Illtzen banazute, ez ezertako.
 Nere soñua da txit aitua
 Ta iratzarteko loak artua.

—Egitekoaren bizarra!

Gangor andiarekin aiz gangarra.

Euk eman dek iltzeko erabakia,

Ire lepoa izateko ebakia.

Dituala —diok— gizonak iratzarten,

Ta jaiki ditezen gabaz, soñutzen?

Ori berriz lapurren aurrean?

Galdua aiz gaur gure *batzarrean*.

Eroa, orretan ziagok gure kaltea;

Iretzat ere bai orain iltea.

Gaiṣṭagiñak ez du nai argirik,

Ez da ere ezaita ezaguna;

Okerrerako nai du illuna,

Ta ez idukitṣea ekuslarik.

IPUI 4

Baserritarra ta Basaurdea

Baserritar bati basaurdeak

Egiten zizkon bere soroan

Kalte asko, gari, ta artoan,

Ta igestzen zion abereak.

—Zer? —dio—: Ez aut nik artuko,

Ta noiz edo noiz eskupetuko?

Etortzen zitzaion gabaz sarri,

Alako batean eskuak zizkon ezarri.

Bai bere zorionean,

Ipintzen zuela bere mendean.

Ebakitzen dio ezker-belarria,

Largatzeko ala ezagugarria.

Bidaltzen du bada ala basora,

Biurtu ez zidin berriz sorora.

Sendatu zitzaionean zauria,

Ezpazuen ere lengo belarria,

Gerta zitzaionaz azturik,

Ekusi zuen soroan sarturik.

Igesa artu zion;

Arrapatzeko astirik eman etzion.

Beste gabeen dago zelatzen,

Ta dakus artoak lurreratzen.

Belar-bakoitzak marra marra,

Nola zaldi batek garagarra,

Apurtzen zuen bere ortzetan,

Biurtzen zuela iriñetan.

Baserritar gaixo kaltetuak

Egotzi ziozkan berriz eskuak.

Ebakitzen dio belarri eskuikoa

Largatzeko ala belar-motzekoa.

Gurrinka dijoa au basora,

Odola zeriola, ez sorora

Geiago joateko asmoaz.

—Ai ai! —dio— zergatik zoaz

Kalte egitera bazterretan?
 Ez dezu arte ale, lur-arbietan
 Zerekin gosea ase ugari?
 Zertako baserritar gaixoari
 Galdu zuk izerdia
 Ta bere urte guziko janaria?
 Sendatu zan berriz belar motzekoa,
 Ta gogora zitzaion arto sorokoa.
 —Banoa ara —dio— naiz ariña,
 Txakurrakin jostatzera egiña.
 Ez bada beldurrik,
 Jateko bear ez det belarririk,
 Dijoaz gelditxo soro maitera;
 Belarriak daramazki etxera,
 Otsik ote dan ango atean,
 Ez baldin bazan bera bitartean
 Artoz asetzeko atseginez,
 Ez izuz, ikaraz, ta beldurrez.
 Baserritarra orduko sorooan
 Bere morroiakin zelata zegoan.
 Ala dute arrapatzen
 Ta lokarri sendoakin gatigatzen.
 Urde zatarrak ordu ain estuan,
 Eskintza ederrak egiten zituan.
 Enzuterik ez zaio ematen,
 Bai berriz aserrez esaten;
 —Kalte gille gaiztoa!
 Zergatik izan aiz ain eroa?
 Ekusi dek nere onegitasuna,
 Nik ere bai ire gaiztotasuna.
 Ez ziaḡok barkaziorik,
 Ez iri bizitza largatzeko gogorik.
 Erori aiz irugarrenez gure eskuetan,
 Burnia izango dek ire saietsetan.
 Au esanaz iltzen dute beingoan,
 Artu ere bai morroiak lepoan,
 Poz pozik etxera eramateko,
 Ta auzoetan berri onak emateko.
 Ala biaramonean

Ipiñi zuten zatarra zaldi gañean.
 Artzen dituzte burni zulatuak,
 Su-auts ederrarekin prestatuak.
 Abiatzen da sutunpa gogorra,
 Esna zezakeana ordi konkorra.
 —Zer da au? —diote erriko mutillak,
 Atso, agure, ta umetxo sotillak.
 Asitzen da berriz su-aize soñua;
 Alde askotan ekusten da lañua.
 Jesten dirade errira
 Basaurde zatarrari daude begira.
 Dijoaz andiki baten etxera,
 Itxusi arekin eskintza egitera.
 Hakuste, baña arriturik,
 Ez zuela basaurdeak belarririk.
 Biltzen da ara gizon tegia;
 Ateratzen ere zaie zaragia.
 An bai zala atsegiña!
 Ardoaz onratzen kaltegiña.
 Ebakitzen diote burua;
 Jende guzia dago arritua,
 Ez zuelako garuñik agiri;
 Ezin ere zioten igarri.
 Zertan zegoan ipuia;
 Ote zan gezurra, edo egia.
 —Ez zaitezte, jaunak, arritu;
 Dakutsutenaz ez miraritu;
 Dio batek asko jakiñik,
 Ta ipuia egiaztu nairik.
 —Nola muñak iduki
 Basaurdetzarrak? belarri bi,
 Galdu ezkerro, badia sorora,
 Ekarri gabe leena gogora.
 Gastiguak ondutzen ez duena
 Da muñgabe, ta zoruenta.

IPUI 5 Txakurra ta Katua

Txakur-katuak, nork sinistu?
 Zeuden bein erretillu batean
 Alkarrekin jaten pakean,
 Ta ez ziran batere tximistu.
 Etxeko jaunak bertatik
 Auzokoai, erakusteko zergatik,
 Deiturik, abiatzen zaie esaten,
 Nola ez dituzute ekusten
 Etsai gogor bi paketurik
 Eta mai batean alkaturik?
 Txakur, ta Katua adiskide,
 Balira bezela senide?
 Zer egin ez lezake ekanduak,
 Eta gauza batera oituak?
 Beazuna bera eztitu;
 Gizon sutsua otzitu;
 Aserre erraza bigundu:
 Okerrena ere zuzendu.

IPUI 6 Katamotza ta Zakurra

Kaiola burnitsuan
 Katamotz uzua zegoan sarturik
 Zekusala txakur bat porturik
 Kate gaba, jolas, ta parlanzuan.
 Desberdintasuna ekusi zuenean,
 Sartu zan katamotza aserrean,
 Zerua besoz nai du arrapatu,
 Eta zeduzkan burniak urratu.
 Diotsa bada deadarrez,
 Biraóz, araoz, eta aserrez:
 —Nola ni ain itzaltsu ta ariña izanik
 Naukate emen estu, ta gatigu?
 Zera nereko argala zu,
 Ez dezulako nere atzapar, ez zañik.
 Dezu ala ere aldi gozagarria
 Ara, ta onako bizitza ibiltaria.
 Berriz ni atsekabez,
 Burni artean naukatela beldurrez.
 —Ondo da —dio txakurrak— ez arritu;
 Egotea zu orrela, ta ni askatu;
 Zera atzapartsu, ta odol zalea,
 Ni gizon, ta etheen gordetzallea.
 Ezpaziña ere alakoa,
 Ezin izan nindeke zu bezein gaiztoa.
 Sartzen diezu guziai beldurra;
 Egia da au, ta ez gezurra.
 Zertako dira indar, ta putzak lurrean
 Izango badira beti gure kaltean?
 Zenbat obeago bigun izaitea,
 Ta biotz errukitsua agertzea?
 Ez dezu nai katearik?
 Ez bada inoiz egin kalterik.

IPUI 7

Katu Eizari basokoa Zortzikoan

Anziña erri batean
 Bizi zan katua,
 Geldi egon bearrez
 Guziz gogaitua;
 Igesa artu nai du
 Etxetik basora,
 Igarotzeko egunak
 Bere gogo osora.

Dio: —Zer da etxeokak!
 Emen nik sarturik?
 Egon bear ote det
 Beldurrez beterik?
 Sukaldera banoa,
 Etxe neskameak
 Nereganatzen ditu
 Bere aserreak.

Illiti ta berzunak
 Dizkiz aurtigitzen,
 Nere bizkar ezurak
 Asko minberatzen.
 Au da ematen didan
 Eguneko-ogia,
 Ala artu dezadan
 Ganbara bidia.

Narabilte etxean
 Sarri illariaz,
 Lapurreta guziak
 Niri egotziaz;
 Asmo txatar onekin
 Beti naute zaitzen;
 Oramaian okelak

Dizkide gordetzen.

Alako baten bada
 Dia neskamea
 Beste toki batera;
 Baña sukaldea
 Txakur baten pekora
 Didate largatzen,
 Utzi nai ez didala
 Onek urreratzen.

Katuak bear dute
 Bizi ganbaretan,
 Billatu janaria
 Etxe saguetan;
 Suak argaltzen ditu,
 Ta guziz makaldu,
 Ala gure mixitxo
 Guziaz da galdu.

Au da enzuten dedan
 Soñu betikoa;
 Gero estaltzen dute
 Kontuz lapikoa,
 Arrapa ez dezadan
 Geli egosia,
 Ta beren janaritik
 Asa nik gosia.

Egun pakezko gabe,
 Nor bizi onela?
 Ez da neretzat obe
 Iges bereala
 Mendira egitea,
 Zer jan billatzeko,
 Sabel ain muuritua,
 Noizbait betetzeko?

Katuak bere asmoa
 Artu zuen laster,
 Eizan arrapatzeko
 Ollagor, ta eper,
 Baso satorrak, eta
 Erbi gaztetxoak,
 Birigarro, zozoak,
 Beste txoritxoak.

Basoan artu zuen
 Leku ezkutua,
 Ala dago gorderik
 Gure bizartsua;
 Kateak egozteko
 Pizti, ta egaztai,
 Bidea zabaltzeko
 Este zimurtuai.

Laster zan bai gizendu
 Misotxo gurea,
 Mendan ez du izaten
 Etxeko gosea;
 Dio: —Au janaria!
 Samur gozatsua,
 Errian bizi dana
 Da txit zoratua.

Katu eremutarrak
 Ez du nai belarririk,
 Ez aran, ez mispilla,
 Ez baso-sagarrik;
 Aragi samurretan
 Dago koipetua,
 Baraua dadukala
 Betiko aztua.

Zebillela onela
 Pozez zoraturik,

Dijoaz Eizariak
 Su-armak arturik;
 Laguntzat dituztela
 Eiza-zaukariak,
 Billatu, ta iltzeko
 Eper, ta erbiak.

Usaika zebillela
 Txakur bat lurrian,
 Beingoan gelditu zan
 Sasitza aurrean.
 Zegoan an Padarra
 Ixill, ta gorderik;
 Txakurrak nai ez zuen
 Aldatu tokirik.

Eizariak dirade
 Ingurura biltzen,
 Ollagor, eper, edo
 Erbiak irtetzen
 Ote zuen sasitik,
 Sua egiteko,
 Illik, eskuz artuta
 Brujakaratzeko.

Uste uste gabean
 Dakuste katua;
 Sasipe sakonduan
 Guzua sartua;
 Zeuzkala aldamenean
 Ezurrak ugari,
 Zala kaltegillea
 Zioten igarri.

Amorruz, ta erneguz
 Dute arrapatzen,
 Lokarri sendoakin
 Gero gatigatzen,

Esaten diotela:
—Eiza-gaitzallea!
Emen galdu bear dek
Ire bizitzea.

—Gizonak, zer egin det?
—diotse katuak—
Ager zakizkidatzu
Nere bekatuak;
Baldin zuen laguna
Banaiz ni onetan,
Zertako ipintzea
Gaur ni kateetan?

Agintaria andia,
Kaltegiñ andia,
Nola zigorperatu
Lapurtxo txikia?
Lapur artutzalleak,
Badira lapurrak,
Irentsiko dituzte
Mami, ta ezurrak.

IPUI 8 Astoa eta Otsoa

Astoak bizkar ezurrean
Zeukan zori txarrez zauria;
Zan ikuskizun negargarria
Belatzarrak ekin zionean;
Alperra ostikadea,
Eta arrantza gogorrek egitea
Astazaia begira dago farraz,
Ta belea jaten aukeraz.
Gauza errukarria!
Astoaren ez egotea errukia.
Ekusten zegoan larpetik Otsoa
Zein larri zerabilten Astoa;
Astazaia bereaz ez errukirik
Ez belatxarrari iges erazoterik.
—Zori gaiztokoa ni,
Bere eskupean banagi ipiñi;
Bada ondo aztertu badidi
Gizon gaiztagin otsotuak
Daude Ipui onetan sartuak.
Beti bizi bear dute oek ikaraz
Ez jolasetan, ta algaraz.

AZKENA